

# TECHNICKÝ ZBOR A JEHO PÔSOBNIE NA BOJISKÁCH DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY

MILENA BALCOVÁ

BALCOVÁ, M.: Technical Corps and its Role on the Battlefields of the World War 2. *Vojenská história*, 4, 20, 2016, pp 52-75, Bratislava.

The published study is dealing with the issue of organization and activity of the Technical Corps units in 1944 to 1945. In terms of content, the study is a follow up to the author's previously published contributions on the issue. The author focuses in detail on the creation of the organizational structure of the Technical Corps in autumn 1944. The Technical Corps was originating on the ruins of the Slovak Army Work Force. Along with decomposition of the Slovak Army as a whole, its work battalions were practically vanishing as well. This was contributed mostly by the creation of pioneer construction companies where the prevailing part of the squad and command consisted of the members of the Work Force from the battalions in Pezinok, Podolíneec and Trnava. *Military History. Slovakia. World War 2. Y. 1944 – 1945. Slovak Army, Technical Corps.*

Technický zbor Ministerstva národnej obrany (TZ MNO) vznikol síce až ku koncu druhej svetovej vojny, avšak na priebeh jej posledných udalostí na Slovensku mal veľký vplyv. Bolo to najvyššie veliteľstvo v tej dobe – okrem Ministerstva národnej obrany (MNO). Nakoľko táto organizácia vznikla na požiadanie nemeckej strany, všetka moc sa sústreďovala v jej rukách.<sup>1</sup> Slovenský veliteľ mal len obmedzenú právomoc. Po vypuknutí Slovenského národného povstania v roku 1944 neboli slovenskí vojaci a dôstojníci viac dôveryhodní, a preto sa im Wehrmacht snažil obmedziť držanie zbraní v čo najvyššej možnej miere. Vhodnou alternatívou bolo zaradenie vojakov na technické stavebno-obranné práce, ktoré boli v súvislosti s rýchlym postupom frontu viac ako potrebné. Rastúci dopyt po pracovnej sile už nebolo možné pokryť len zostávajúcim torzom Pracovného zboru (Pracovný zbor národnej obrany - ďalej len PZNO)<sup>2</sup>, nakoľko ten zaznamenal pod vplyvom udalostí od leta 1944 jednoznačný úpadok.

Základy Technického zboru vznikli hneď v októbri 1944. Začiatkom jesene 1944 boli na žiadosť nemeckého vojenského atašé v jednotlivých slovenských posádkových

<sup>1</sup> Slovenská vláda musela neustále odolávať tlaku vysokých nemeckých predstaviteľov, ktorí sa dožadovali pokiaľ možno čo najširšieho nasadenia slovenských vojakov na opevňovacie práce. Zriadenie Technického zboru slovenská vláda odďaľovala od jesene 1944 a ako dôvod uvádzala aj to, že nemá príslušný dôstojnícky káder. Týmto chcela dosiahnuť prepustenie slovenských dôstojníkov z nemeckej internácie. Toto sa napokon aj stalo. Koncom novembra 1944 Nemecko uvoľnilo zo zajatia niekoľkotisíc slovenských vojakov s jediným zámerom – všetci musia okamžite vstúpiť do stavebných pionierskych rôt. Vznik Technického zboru pozri bližšie: BALCOVÁ, M. Vznik a výstavba Technického zboru. In SYRNY, M. a kol. *Slovenské národné povstanie. Slovensko a Európa v roku 1944*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2014, s. 263-271. ISBN 978-80-89514-30-4

<sup>2</sup> Pracovný zbor Ministerstva národnej obrany vznikol na rozkaz gen. Čatloša v januári 1941. Od apríla 1943 sa jeho názov zmenil na Pracovný zbor národnej obrany. Vykonával technické a stavebné práce pre potreby slovenskej armády, odstraňoval následky po živelných pohromách, vypomáhal civilnému obyvateľstvu pri žatvách a pod. Bližšie o činnosti Pracovného zboru pozri Balcová M. Pracovný zbor národnej obrany v rokoch 1940-1945. In SOKOLOVIČ, P. (ed) *Od Salzburgu do vypuknutia povstania*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009, s. 308-327. ISBN 978-80-89335-21-3.

mestách postavené pionierske<sup>3</sup> stavebné roty. Organizáciu mal na starosti PZNO, ktorý musel improvizovať s personálnymi zvyškami svojich troch praporev v Trnave, Pezinku a Podolínci. Ku dňu 1. 10. 1944 bola zriadená Pionierska správa MNO. Pod túto správu spadalo 6 zložiek: Pioniersky prapor 1 v Trenčíne, Pioniersky prapor 2 v Novom Meste nad Váhom, Zborový pioniersky park tiež v Novom Meste nad Váhom, Posádkové veliteľstvo v Trenčíne a Posádkové veliteľstvo v Novom Meste nad Váhom. Všetky stavebné pionierske roty boli z hľadiska ich pracovného nasadenia podriadené nemeckému veleniu. V polovici októbra nariadil náčelník štábu Jozef Parčan, že stavebné roty v posádkach Bratislava, Nové Mesto nad Váhom, Trenčín a Žilina sú plne k dispozícii nemeckým „Pionier Sonder-štábom“ (Pioniersonderstab).<sup>4</sup>

Dňa 15. decembra 1944 bol za veliteľa všetkých stavebných pionierskych rôt na Slovensku ustanovený pplk. pion. Jozef Sedlický, ktorý mal kázeňskú právomoc veliteľa pluku<sup>5</sup>. Súčasne bol menovaný styčným dôstojníkom medzi MNO a nemeckým opevňovacím referentom pplk. Daubnerom. Podliehal však stále rozkazom pplk. PSb. Ing. Jozefa Kručka, veliteľa PZNO. V decembri 1944 sa stanovil počet mužov v jednej pionierskej stavebnejrote na 300. Samostatná nová organizačná jednotka Technický zbor<sup>6</sup> vznikla 20. decembra 1944. Veliteľstvo TZ sídlilo v Bratislave<sup>7</sup> a za veliteľa bol už dňa 20. decembra menovaný plk. gšt. Štefan Tatarko.<sup>8</sup> Technický zbor pri vzniku pozostával zo štábu, ktorého náčelníkom sa stal mjr. gšt. Ján Cisárik<sup>9</sup> a z pionierskych stavebných skupín číslo I. až VI. Veliteľom štábnej roty v Bratislave bol por. v zál. Pavol Šimek. Pod veliteľa TZ spadala aj Vozatajská eskadróna so sídlom v Bratislave, ktorej velil npor. jazd. Henrich Lipský.<sup>10</sup> Veliteľa TZ v jeho neprítomnosti zastupoval veliteľ pionierskej stavebnej skupiny I. pplk. pech. Anton Vick. Pracovný zbor národnej obrany (PZ NO), ktorý dovtedy zastrešoval technické a stavebné práce v armáde, stratil viaceré

<sup>3</sup> Slovo „pionier“ označuje ženistu, zákopníka. Tento pojem bol podobne ako slovo Domobrana prevzatý z nemeckého jazyka. Nemecké odborné vojenské pojmy sa začali do slovenskej armády zavádzať od septembra 1939, kedy sa Slovenská republika pripojila k nemeckému ťaženiu proti Poľsku.

<sup>4</sup> Vojenský historický archív Bratislava (VHA Bratislava), fond (ďalej f.) Ministerstvo národnej obrany Slovenskej republiky 1939-1945 (ďalej MNO SR), spisy dôverné, šk. 475, inv. č. 326, č. 70 2/65.

<sup>5</sup> Ustanovený bol náčelníkom štábu Ministerstva národnej obrany pplk. gšt. JUDr. Jozefom Parčanom. VHA Bratislava, f. MNO SR, spisy dôverné, šk. 475, inv. č. 326, č. 70 2/75. Je zaujímavé, že v inom archívnom dokumente je tiež toho istého dňa – 15. 12. 1944-ustanovený za inšpektora pionierskych stavených rôt-pozri VHA Bratislava, f. MNO SR, spisy dôverné, šk. 475, inv. č. 322, č. 70 2/4-45. P. Kralčák hovorí tiež o ustanovení Sedlického za veliteľa, pričom sa odvoláva na dokument z proveniencie Pracovného zboru národnej obrany (VHA Bratislava, fond Pracovný zbor národnej obrany 1940-1945 (f. PZNO), šk. 143, č.j. 423 473. Keď si však Sedlický po oslobodení v r. 1945 podal prihlášku do československej armády, nebola akceptovaná a ako dôvod bol uvedený fakt, že po návrate z nemeckého zajatia v roku 1944 prijal funkciu inšpektora pionierskych stavebných rôt. Pozri VHA Bratislava, f. Veliteľstvo 4. oblasti (f.VO4), šk. 26, zl. 22-2/2-19.

<sup>6</sup> VHA Bratislava, f. „53“, šk. 145, zn. 53/44-97/1, Dôverný rozkaz Posádkového veliteľstva Bratislava č. 2. Pôvodný dobový názov bol Technický sbor a v rozkazoch a iných dokumentoch sa používala skratka TSb.

<sup>7</sup> VHA Bratislava, f. „53“, šk. 145, zn. 53/44-97/1, Dôverný rozkaz Posádkového veliteľstva Bratislava č. 2.

<sup>8</sup> VHA Bratislava, f. MNO SR, spisy dôverné, šk. 475, inv. č. 326, č. 70 2/76.

<sup>9</sup> Tatarko a Cisárik slúžili spolu aj vo Východoslovenskej armáde pred jej odzbrojením – Tatarko bol veliteľ 2. divízie a Cisárik bol jeho náčelník štábu. Pozri aj PAŽUROVÁ, H. *Východoslovenská armáda. Horúce leto 1944 na východnom Slovensku*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2012, s. 299. ISBN 978-80-89514-05-2.

<sup>10</sup> Lipský bol pravdepodobne iba jedným z veliteľov, lebo prevzal funkciu 27. februára 1945. Kto velil predtým či potom sa nepodarilo zistiť.

právomoci a zostal len ako organizačný rámec pre pracovné útvary. Správca PZNO Jozef Kručko podliehal od vzniku TZ plne veleniu Štefana Tatarku. Do pôsobnosti Technického zboru patrilo päť zložiek: Prvá technická divízia (1.TD), Druhá technická divízia (2.TD), Tretia technická divízia (3.TD), Štvrtá technická divízia (4.TD) a Karanténna stanica. Veliteľstvo 1. technickej divízie sídlilo na severozápade Maďarska, veliteľom bol plk. spoj. Ján Morvic. Náčelníkom štábu bol stot. gšt. Vojtech Boššányi. Neskôr velenie prevzal plk. pech. František Krakovský, ktorý divíziu viedol až do konca januára 1945. Druhá technická divízia vznikla premenovaním Technickej brigády dňa 1. júla 1944. Na jej čelo bol vymenovaný plk. jazd. Ján Veselý. Veliteľstvo sídlilo na severe Talianska.<sup>11</sup> Počas leta 1944 vyvíjal minister národnej obrany Ferdinand Čatloš intenzívnu snahu o navrátenie oboch technických divízií (t. j. 1. a 2.; pôsobiach v Maďarsku i v Taliansku) na Slovensko. Touto úlohou poveril postupne všetkých veliteľov dotknutých jednotiek. Divíziu z Talianska mienil na hraniciach zreorganizovať a nasadiť na obranu juhozápadných hraníc Slovenska, aby zabezpečil priestor pre manévrovanie Červenej armády. Sovietska strana počítala s oboma technickými divíziami v počte cca 30 000 mužov.<sup>12</sup> Tento zámer však stroskotal pri vypuknutí povstania a následnej Čatlošovej internácii v Moskve. Začiatkom februára vznikli ďalšie dve technické divízie: tretia a štvrtá. Obe pôsobili výlučne na území Slovenska a spolu zastrešovali 8 pionierskych<sup>13</sup> (pracovných) stavebných skupín – označené rímskymi číslami I. až VIII. – ktoré sa na prelome rokov 1944 – 1945 vyvinuli na Slovensku. Postupne boli vyňaté z pôsobnosti PZ NO a podriadené Technickému zboru. Tieto divízie podliehali nemeckým vyšším ženíjným správam „Höhere Pionier Führung“ – č. 110 v Piešťanoch a č. 107 v Topoľčanoch. Za veliteľa 3. technickej divízie bol ustanovený dňa 10. februára 1945 pplk. pion. Jozef Sedlický, no funkciu prevzal až 22. februára 1945.<sup>14</sup> Náčelníkom štábu bol stot. gšt. Jozef Hrabek. Sídlo bolo v Piešťanoch. Do pôsobnosti 3. TD patrili štyri pionierske stavebné skupiny (PSS): PSS I. v Bratislave, PSS III. v Trenčíne, PSS IV. v Žiline a PSS VII. v Novom Meste nad Váhom. Čo sa týka 4. TD, jej veliteľstvo sídlilo v Topoľčanoch a na jeho čele stál plk. gšt. Jozef Gembala s náčelníkom štábu mjr. gšt. Štefanom Šimkom. Pod ich právomoc spadali tri pionierske stavebné skupiny: PSS II. v Ružomberku, PSS V. v Turčianskom Svätom Martine a PSS VIII. v Nitre.<sup>15</sup> Každá pionierska stavebná

<sup>11</sup> ŠTEFANSKÝ, V. *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava: MO SR vo Vydavateľskej a informačnej agentúre, 2000, s. 41. ISBN 80-8884-32-8.

<sup>12</sup> Táto skutočnosť vyplýva z rozhovorov Karola Šmidkeho (člena slovenskej delegácie, ktorá odletela začiatkom augusta 1944 na rokovania so sovietskou stranou) s generálmajorom Červenej armády Slavinom. Predstavitelia Červenej armády tu uvádzajú, že rátajú s dvoma slovenskými divíziami stiahnutými z frontu („...jedna v Rumunsku, druhá v Taliansku...“). VHA Bratislava, Archívna zbierka 11 (AZ 11), šk. 2, opis 66, delo 803, záznam zo dňa 9. augusta 1944. O možnosti prechodu 2. TD na stranu spojencov bližšie pozri ŠTEFANSKÝ, ref. 6, s. 60-61.

<sup>13</sup> V pomenovaniach „pracovný“ a „pioniersky“ dochádzalo bežne k zamieňaniu.

<sup>14</sup> VHA Bratislava, f. Pionierska stavebná skupina III. (PSS III.), šk. I, dôverný rozkaz Veliteľstva Technického zboru č. 2 zo dňa 3. 3. 1945 a dôverný rozkaz č. 17 zo dňa 8. marca 1945.

<sup>15</sup> Pionierska stavebná skupina I.: sídlila v Bratislave a velil jej pplk. pech. Anton Vick. Pionierska stavebná skupina II.: sídlila v Trnave. Veliteľom II. PSS v Trnave bol pplk. pech. Martin Strapák, ktorý bol zároveň trnavský posádkový veliteľ. K tejto stavebnej skupine bolo nariadené aj sústred'ovanie maďarských vojenských zbehov slovenskej národnosti. V marci 1945 bol k tejto PSS v Trnave pridelený bývalý šéf Civilnej protiletadlovej ochrany mjr. kanc. Július Záborský. Veliteľ Technického zboru nariadil pplk. Strapákovi pridelit' Záborskému miesto veliteľa práporu. Pionierska stavebná skupina III.: sídlila v Trenčíne. Velil jej pplk. pech. Vítazoslav Šupák. Pionierska stavebná skupina IV.: sídlila v Žiline, veliteľom bol oficiálne pplk. del. Ján Kallo, ktorý bol však veliteľom posádky v Žiline, takže PSS IV. v skutočnosti velil mjr. del. Štefan Beniač. Pionierska stavebná skupina V.: sídlila v Turčianskom Svätom Martine a velil jej od 28. januára

skupina mala vlastnú hospodársku správu, ktorá kontrolovala stav živých vojakov, zariaďovala (početné) prevelenia a v neposlednom rade dbala na vyplácanie náležitostí v zmysle platných predpisov a nariadení. Pionierske stavebné skupiny boli podriadené po intendenčnej aj veliteľskej stránke priamo veliteľovi TZ. Tento bol poverený zostavením nových pionierskych stavebných rôt, zriadením náhrady a výcviku všetkých pracovných rôt, výmenou a zriadením náhrady pre technickú divíziu v Taliansku a Maďarsku a vôbec starostlivosťou o tieto jednotky a najmä sa mal postarať o „pracovné nasadenie všetkých týchto do opevňovacích prác“.

Ostatné dve spomínané divízie (I. a II.) mali každá po štyri pionierske stavebné skupiny, z ktorých každá sa delila na dva alebo tri prápory a prápory sa členili na viaceré roty.<sup>16</sup> Roty mali od 180 cez 300 až 500 mužov. Na určené lokality sa presúvali podľa potreby nemeckej armády. Veliteľstvu TZ bola podriadená aj Karanténna stanica v Bratislave. Toto na prvý pohľad zvláštne zaradenie bolo spôsobené tým, že v karanténe sa sústreďovali všetci vojaci vracajúci sa zo zajatia či z poľa, a veliteľstvo TZ takto mohlo ihneď podchytiť potrebných špecialistov, ako boli napr. obuvníci, krajčíri, kuchári a prerozdeliť ich podľa potreby do jednotlivých stavebných rôt. Za veliteľa Karanténnej stanice bol určený npor. pech. Ľudovít Matúš.

Ďalšou pracovnou jednotkou bola pionierska stavebná rota (psr). Vytvorenie pionierskych stavebných rôt je úzko previazané s vývojom udalostí v slovenskej armáde, a aj v Pracovnom zbore národnej obrany. Po vypuknutí SNP sa prevažná väčšina pracovných jednotiek rozpadla a veleniu PZNO zostal k dispozícii len Pracovný prápor 1 so sídlom v Pezinku, neskôr v Bratislave (predtým mal i Pracovné prápory 2 a 3). Ten mal začiatkom septembra 1944 dve pracovné roty, číslované 11 a 16. Dňa 5. októbra 1944 vydal veliteľ PZNO nariadenie na postavenie štyroch pionierskych stavebných rôt, konkrétne psr 12. v Trnave, psr 13. v Trenčíne, psr 14. v Novom Meste nad Váhom a psr 15. v Žiline. V nariadení sa vyslovene uvádza, že sa tak deje na ústny rozkaz ministra národnej obrany. Striktne boli stanovené aj počty každej psr: 2 dôstojníci, 17 poddôstojníkov, 5 rotmajstri a 162 príslušníkov mužstva.<sup>17</sup> Ďalej mala mať každá rota 9 koní, 4 vozy, 11 bicyklov a zo zbraní 2 pištole (jedna pre každého dôstojníka). Následne sa začalo i s výstavbou ďalších rôt a koncom októbra 1944 slovenské MNO nemeckej brannej moci prezentovalo, že disponuje dovedna trinástimi psr, a to: psr.11 v Bratislave, psr 12. v Trnave, psr 13. v Trenčíne, psr 14. v Novom Meste nad Váhom, psr 15. v Žiline, psr 16. v Bratislave, psr 17. v Piešťanoch, psr 18. v Trenčianskej Teplej, psr 19. v Dubnici nad Váhom, psr 20. v Považskej Bystrici, psr 21. v Nitre, psr 22. v Topoľčanoch a psr 23. v Seredi. Tieto roty sa formovali stále v rámci PZNO a podliehali teda jeho veliteľovi

1945 pplk. pech. Ján Pulkrábek, od 15. februára 1945 velil mjr. pech. Vojtech Mládek. Pionierska stavebná skupina VI.: sídlila v Spišskej Novej Vsi. Ako veliteľ bol určený pplk. Ľudovít Stalmaško, pred nástupom do funkcie ho zastupoval stot. König. Dňa 10. 2. 1945 bola zrušená a jej patriace stavebné pionierske roty boli rozdelené do zvyšných pionierskych stavebných skupín alebo priamo podriadené vyššiemu veleniu nemeckých opevňovacích veliteľstiev. Pár dní pred týmto nariadením, v januári 1945, však už i tak prakticky nebola funkčná, nakoľko väčšina jej príslušníkov, ako aj velenia, sa vzdala Červenej armáde. Zvláštnosťou bolo, že táto skupina bola podriadená priamo Veliteľstvu Technického zboru. Pionierska stavebná skupina VII.: sídlila v Novom Meste nad Váhom. Velil jej pplk. pech. Jozef Hamerle, neskôr ho vystriedal mjr. pech. Leopold Vosátka. Pionierska stavebná skupina č. VIII.: sídlila v Nitre a velil jej pplk. gšt. v. v. Ladislav Šišovský. Počas neprítomnosti ho zastupoval mjr. pech. Jozef Lehotský.

<sup>16</sup> Pozri tiež KORČEK, J. Vojensky organizované pracovné formácie v pôsobnosti MNO a MV Slovenskej republiky 1942 – 1945. s. 70. In *Pracovné jednotky a útvary Slovenskej armády 1939-1945. VI. robotný prápor*. Bratislava : ZING Print, 1996, 187 s. ISBN 80-967629-0-7.

<sup>17</sup> VHA Bratislava, f. Posádkové veliteľstvo Nové Mesto nad Váhom (PV NMnV), šk. 4, č. 1358/dôv.



(neboli však postavené v rámci obnovovania bývalých Pracovných práporov 2. a 3). Roty sa uvádzali s číslaním vzadu a niekedy tiež v skratke s veľkými písmenami „PSR“.<sup>18</sup> Zaujímavosťou je, že spr boli formované ako samostatné zložky, priamo podriadené veliteľovi PZNO, bez nejakého „medzistupňa“ pre velenie rotám. Teda nedošlo ani k ich začleneniu do bývalých pracovných práporov, ani Pracovné prápory 2 a 3 neboli obnovené.<sup>19</sup> Pravdepodobne sa v tomto prípade bral ohľad na skutočnosť, že v zmysle existujúcich právnych noriem bol PZNO doplňovaný brancami odvedenými pre službu v pracovných jednotkách, ustanovizniach a organizáciách. Vojaci, ktorí sa vracali z internácie v Nemecku, boli však odvedeniami do vojenských (!) jednotiek, ustanovizní a organizácií.<sup>20</sup> Keď na začiatku poslednej dekády decembra 1944 vznikol TZ, jeho veliteľstvo prijalo vlastné opatrenia na výstavbu ďalších psr. Tie, ktoré boli sformované v rámci PZNO, zostávali však stále pod jeho velením.

Koncom roka 1944 (konkrétne 29. 12. 1944) vykazovalo MNO existenciu 36 rôť.<sup>21</sup> O takmer dva mesiace neskôr, ku dňu 21. februára 1945, už malo byť postavených 79 rôť,<sup>22</sup> číslaných od „11“ po „94“. Na inom meste sme však našli údaj o postavení 85 psr.<sup>23</sup> Tento údaj je však rozporuplný, nakoľko ku dňu 10. februára 1945 bola zrušená pionierska stavebná skupina VI. (PSS VI.), sídliaca v Spišskej Novej Vsi, a to z dôvodu vlastného rozkladu (dezercie). Ku začiatku februára mohla mať až sedem rôť. Po zrušení tejto stavebnej skupiny bola iba jediná rota začlenená inam, a to 89. psr – včlenená do PSS IV. so sídlom v Žiline.<sup>24</sup> Sformovanie ôsmich stavebných rôť číslaných od 88 po 95 (v rámci PSS VI.) nariadilo Veliteľstvo TZ dňa 23. decembra 1944 s tým, že sa tak má stať do 1. januára 1945 pod vedením plk. Stalmaška. Žiadny archívny dokument či bibliografický odkaz, ktorý by hovoril o skutočnom sformovaní uvedených rôť, nám však nie je známy.<sup>25</sup> Koncom januára 1945 však bola určite rozpustená 84. psr umiestnená v obci Likavka, a to z dôvodu „stratenia sa“ príslušníkov.<sup>26</sup>

V tejto súvislosti vyvstáva otázka doplňovania počtov príslušníkov TZ a jeho divízií. Organizačná štruktúra 1. a 2. technickej divízie pri ich vzniku bola klasická ako pri bojových útvaroch: veliteľstvo technickej divízie (1. aj 2.) sa delilo na pešie pluky a tie na pešie prápory. Prápory vytvárali pešie rot, v ktorých sa formovali pešie čaty s pešími družstvami. V 3. a 4. technickej divízii sa jednotlivé pionierske stavebné skupiny v prvej polovici februára 1945 rozdelili do práporov.<sup>27</sup> Čo sa týka pomenovania práporov,

<sup>18</sup> J. Korček ich označuje skratkou PSR s veľkými písmenami; v archívnych dokumentoch sú označené jedným aj druhým spôsobom, dokonca aj na pečiatkach jednotlivých rôť možno nájsť oba typy písma. Pozri KORČEK, ref. 11, s. 68.

<sup>19</sup> Neboli však ani oficiálne zrušené, resp. žiadny archívny dokument v tejto veci sa nám nepodarilo dohľadať.

<sup>20</sup> Už pred internáciou, počas služby v armáde, sa bránili vojaci porovnávaniam svojej služby s príslušníkmi PZNO, ktorých zbraňou bola lopata.

<sup>21</sup> VHA Bratislava, f. MNO SR, spisy dôverné, šk. 487, inv. č. 336, zl. 78 ¾.

<sup>22</sup> KORČEK, J. Ľudácky režim a ozbrojené sily 1. SR počas oslobodzovania Slovenska. In *Záverečná faza 2. svetovej vojny a oslobodenie Slovenska*. Bratislava 1996. s. 76-81.

<sup>23</sup> KORČEK, ref. 11, s. 65.

<sup>24</sup> VHA Bratislava, f. PSS III., šk. 1, dôverný rozkaz Veliteľstva Technického zboru č. 15 zo dňa 3. 3. 1945. Sídlo veliteľstva PSS VI. – Spišská Nová Ves – bolo oslobodené už 27. januára 1945.

<sup>25</sup> Pri hľadaní odpovede na otázku, koľko psr bolo skutočne sformovaných, sme neustále narážali na rozporuplné údaje. Nemožno posúdiť, či ide o nedostatok podkladov, preklepy, či iné príčiny.

<sup>26</sup> VHA Bratislava, f. „55“, sign.55-53-6, list č. 58. Koľko ešte ďalších rôť prestalo s postupom frontu existovať, nám nie je známe.

<sup>27</sup> HOLOTÍK, Ľ. – KROPILÁK, M. (eds.). *Slovenské národné povstanie roku 1944*. Bratislava 1965, s. 557.

z archívnych dokumentov nie je možné jednoznačne určiť, či išlo o „pionierske stavebné prápory“, „pracovné prápory“ alebo len „prápory“. Tieto sa ďalej členili na pionierske stavebné rotý so samostatnými čatami. V čatách sa vytváral podľa potreby rôzny počet družstiev. Skladba príslušníkov Technického zboru bola rôznorodá. Doplňovanie stavu sa robilo jednak náborom bývalých príslušníkov Východoslovenskej armády vracajúcich sa z internácie,<sup>28</sup> ako aj povolávaním niekoľkých ročník kategória záložného mužstva, t. j. muži pod aj nad 40 rokov veku. Zaradovali sem osoby zaistené nemeckou armádou počas tzv. pacifikačných akcií, ako aj účastníkov Slovenského národného povstania, ktorí neuposlúchli vládne výzvy na návrat do služby v armáde. V januári 1945 sa uskutočnila i čiastočná mobilizácia<sup>29</sup> a zároveň boli do TZ prevedené pracovné stavebné rotý z PZ NO. Časté bolo i preveľovanie vojakov z Domobrany, presuny mužstva i dôstojníckeho zboru medzi pionierskymi a domobraneckými jednotkami, alebo z oddielov SPS k Domobrane. Vo februári 1945 malo byť utvorených 85 pionierskych stavebných rôt s počtom 21 250 až 25 500 osôb. V jednejrote pôsobilo 180 – 300 mužov.<sup>30</sup> Posádkové veliteľstvo v Bratislave zverejnilo v januári 1945 rozkaz od nemeckého veliteľa na Slovensku, aby slovenskí vojaci maďarskej národnosti, ktorí boli odzbrojení a sú na Slovensku, „*neboli uvoľnení pre maďarskú brannú moc, ale môžu byť zadelení do stavebných rôt reorganizovanej slovenskej brannej moci*“<sup>31</sup>. MNO k tomu nariadilo, aby takéto zachytené osoby boli ihneď odoslané do najbližšej pionierskej stavebnej rotý. Na začiatku mesiaca február boli do TZ včlenené 1. a 2. technická divízia, pričom do prvej z nich sa kontinuálne umiestňovali i osoby, ktorých žandári chytili ako zbehov. V marci 1945 mali nastúpiť aj poslední branci v plánovanom počte 11 900 mužov. Či v takom počte aj nastúpili, nie je nám známe. Z tých, čo nastúpili, bola väčšina zaradená do Technického zboru na manuálnu prácu k pionierskym stavebným jednotkám, zvyšok bol umiestnený v administratíve, v skladoch a podobne.

Príslušníci slovenskej armády vrátane tých, ktorí narukovali dňa 5. marca 1945, skladali dňa 14. marca, na 6. výročie vzniku Slovenského štátu, prisahu v tomto znení:

*„Slávnostne prisaháme na všemohúceho a vševediaceho Boha, že budeme verní a poslušní prezidentovi Slovenskej republiky. Slovenskému štátu, jeho ústave a zákonom. Prisaháme, že budeme poslušní všetkým ustanoveným veliteľom, predstaveným a vyšším, voči týmto sa budeme vždy chovať s úctou a ich ochraňovať, ich rozkazy a nariadenia pri každom služobnom výkone verne plniť, o podriadených svedomite sa starať, osobným príkladom a zo všetkých síl sa pričiniť, aby sme svoje povinnosti za každých okolností čestne a verne splnili. Prisaháme, že nikdy nevstúpime do služieb takého hnutia, ktoré by podkopávala a ničilo záujmy a disciplínu nášho národa, štátu, brannej moci a jeho zbrojených zložiek. Prisaháme, že nie sme členmi tajných spolkov a organizácií a nimi ani nebudeme. Každé služobné tajomstvo verne a svedomite zachováme. Prisaháme, že za našu svätú vlasť proti každému vnútornému a vonkajšiemu nepriateľovi, nech je to ktokoľvek, vždy, všade a pri každej príležitosti, keď treba i obetovaním života a krvi, mužne a hrdinsky budeme bojovať. Prisaháme, že majúc stále na zreteli vojenské predpisy a zákony budeme sa vždy chovať ako sa patrí na dobrých a statočných slovenských*

<sup>28</sup> Boli to muži odzbrojení nemeckou armádou na konci augusta 1944. PAŽUROVÁ, ref. 4, s. 298-299.

<sup>29</sup> Blížšie pozri BAKA, I. Posledná mobilizácia ľudáckeho režimu a spoločnosť na Slovensku na konci druhej svetovej vojny. In *Vojenská história*, roč. 20, 2016, č. 2, s. 66-67. ISSN 1335-3314.

<sup>30</sup> CSÉFALVAY, F. a kol. *Vojenské dejiny Slovenska - V. zväzok 1939-1945*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2008. s. 217. ISBN 978-80-89169-16-0.

<sup>31</sup> VHA Bratislava, f. „53“, šk. 145, zn. 53/44-97/1, Dôverný rozkaz č. 1 Posádkového veliteľstva Bratislava.

*vlastencov a vojakov Domobrancov, a keď to bude kázať povinnosť, čestne a ochotne obetujeme svoju krv a svoje životy. Tak nám Pán Boh pomáha!*“

Príslušníci slovenskej armády vrátane tých, ktorí narukovali dňa 5. marca 1945 mali prísahu podpísať. Dôstojníci a rotmajstri ju mali podpísať za prítomnosti svojho veliteľa útvaru a jeho pobočníka. Títo mali byť aj svedkovia prísahy. Vlastnoručne podpísané prísahy mali byť do konca marca predložené MNO a založené do kvalifikačných listín dôstojníkov a rotmajstrov.<sup>32</sup> Veliteľ útvaru (prípadne prednosta ústavu, úradu) bol osobne zodpovedný za to, že ten, ktorý pre akúkoľvek príčinu nemohol listinu podpísať dňa 14. marca 1945, urobí tak pri najbližšej príležitosti. Každá dodatočne prezentovaná osoba musela tiež túto prísahu ihneď vykonať. Zoznamy príslušníkov mužstva s podpísanými prísahami mali byť uložené u veliteľa tej-ktorej jednotky, ktorý ich mal odovzdať svojmu prípadnému nástupcovi. Vzhľadom na predpokladané letecké nebezpečenstvo v deň 6. výročia vzniku Slovenského štátu musela byť prísaha vykonaná tak, aby pri tejto slávnosti mohli byť zachované všetky bezpečnostné opatrenia. Velitelia mali príkaz nezhromažďovať príliš veľké jednotky. Prezident republiky vydal pri príležitosti tohto výročia aj Armádny rozkaz, ktorý pred slávnostným zhromaždením prečítal najvyšší alebo najstarší dôstojník. Z textu rozkazu je badať, ako zúfalo sa snažil prezident apelovať (opäť) kresťanskou vierou na príslušníkov armády a nemenej zaujímavé je aj jeho predloženie historických súvislostí.<sup>33</sup> Rozkaz je (v porovnaní s novodobými rozkazmi prezidenta

<sup>32</sup> VHA Bratislava, f. PSS III., šk. 1, dôverný rozkaz Veliteľstva Technického zboru č. 19 zo dňa 10. marca 1945.

<sup>33</sup> Text rozkazu v plnom znení je nasledovný: „Dôstojníci! Vojaci! Dnes, 14. marca 1945 oslavujeme 6. výročie nášho obnoveného, samostatného Slovenského štátu. Pre obnovenú slovenskú štátnosť je to výročie skromné, no nech to nemýli verných synov nášho národa, ktorí nech si dobre uvedomia, že dejiny nášho národa a našej štátnosti nie sú písané čerstvým dátumom dnešného storočia, ale že nesú ony na sebe pečať viac než tisícročnú. Jasná postava prvého panovníka Slovákov kniežaťa Pribinu a jeho štátu medzi Dunajom a Tatrami začiatkom IX. storočia nemôže nikoho nechať v pochybnostiach o tom, že mocná ruka tohto slovenského vladára postavila na pevné základy kresťanskej kultúry náš národ a že mužným srdcom, trpezlivým rozumom a ostrým mečom začala zároveň písať aj históriu slovenskej štátnosti. Neskôr nitrianske knieža Svätopluk Pribinovo dedičstvo rozšíril ďaleko za hranice svojho slovenského štátu a svoju kniežaciu korunu na nitrianskom hrade zamenil korunou kráľovskou. Tento dejinný fakt slovenskej štátnosti písal sa nie len umom, ale aj mečom a písal ho mocný slovenský panovník Svätopluk nie len perom, ale aj krvou svojich udatých bojovníkov. Náš slovenský vojak má tu nielen vzor, ale aj povzbudenie pre dnešok. Má tu príklad, ako treba dedičstvo otcov nielen ochraňovať, ale aj zveľaďovať. A kde sa podel pekný a mocný Slovenský štát kráľa Svätopluka? Čo vyrazilo tvorčí nástroj práce a bojovú zbraň z rúk jeho statočných pracovníkov a hrdinských bojovníkov? Čo podlomilo nohy našich slávnych predkov? Odpoveď je jednoduchá a duniaca priamo ako zvon smrti: Našich kedysi praslávnych praotcov zničila nesvornosť, zrada a chorobná túha po osobnej moci a sláve. A táto kliatba gniavila náš národ až do 14. marca 1939, kedy sa naskytla nám Slovákom opäť možnosť chopiť opraty svojho osudu do vlastných rúk. Po toľkých stáročiach živorenia, s menšími a väčšími politickými obmenami dobra a zla, konečne sa mohlo vzpružiť a na nohy postaviť aj naše politické vedomie štátnosti. Slovák sa mohol pevne rozkročiť na svojej dedovizni. A najvýraznejším faktorom tohto vedomia štátnosti je práve slovenský vojak, slovenská branná moc: Branná moc slovenského národa a jeho štátu. Vojak národnej armády v každom štáte je príkladným nositeľom občianskych cností. Ich vrcholné ponímanie dáva dobrému vojakovi zvláštne chápanie osobnej a národnej cti! Vojenská česť je viac ako krv, alebo život! Naša slovenská národná armáda snažila sa od prvopočiatku svojho založenia napísať krvou tieto najvyššie ideále na svoje vojenské zástavy a štandardy a ako celok nebola morálne podlomená ani vtedy, keď v roku 1944 viacerí jednotlivci nečestne opustili svoje pluky, zbrane a hroby svojich hrdinne padlých kamarátov a krivoprišažne zradili svoje prápory a svoju vlasť. Dôstojníci! Vojaci! Vstupujeme do siedmeho roku trvania nášho obnoveného staroslávneho a historického slovenského štátu, ktorý je domovom všetkých Slovákov

republiky) veľmi konkrétny, emotívny a cítiť z neho nalievavosť.<sup>34</sup> Dôležitým faktom je to, že v texte je spomínaná aj práca vojaka, nielen boj. Neoslovuje celý slovenský národ, iba dôstojníkov a vojakov. Rozkaz je vydaný z pozície prezidenta ako najvyššieho veliteľa slovenskej brannej moci. Preto je zrejmé, že prezident mal na mysli prácu vojakov – príslušníkov Technického zboru. Bojové jednotky v tomto čase netvorili gro slovenskej armády, naopak – boli to jednotky pracovné. Text tohto slávnostného rozkazu teda musel byť prispôsobený aktuálnym podmienkam a situácii v armáde.

Zaradenie nováčikov do Technického zboru prebehlo podľa presných pokynov veliteľstva. Velitelia pionierskych stavebných skupín mali nariadené, aby ich nezaradovali na doplnenie rôť, ktoré mali malý stav, ale radšej premiestnili staré mužstvo od jednej roty k druhej, takže nováčikovia by boli vo zvláštnych rotách.<sup>35</sup> Toto riešenie bolo nutné z viacerých dôvodov: udržanie pracovnej morálky a disciplíny aspoň u novonastúpivších vojakov, možnosť zdokonaľovania sa zo základného výcviku vždy, keď to dovoľí pracovné nasadenie (i keď ide iba o poradový výcvik) a uľahčenie vykonávania povinných prednášok nováčikom k predpisu A-I-1 (základný vojenský predpis). Ak nebolo možné vytvoriť z nováčikov celú rotu, musela byť vytvorená aspoň zvláštna čata. Velitelia skupín boli povinní ihneď po nástupe nováčikov zistiť ich civilnú odbornosť a remeselnú zručnosť a neodkladne to nahlásiť na všeobecné oddelenie Veliteľstva TZ. Veľmi žiadani boli najmä drevorubáči, tesári, stolári, murári, strojníci, zámočníci, pokrývači, elektrikári, maliari, inštalatéri, sklenári, klampiari, kuchári, kováči, šoféri, krajčíri, obuvníci, zvárači a studniari. Títo remeselníci nesmeli byť podľa rozkazu veliteľa TZ pridelení k žiadnej jednotke natrvalo. Dopyt bol tiež po tlmočníkoch nemeckého jazyka – velitelia boli povinní týchto nahlásiť veliteľstvu bezodkladne a menovite. Početný stav predkladali velitelia 3. a 4. TD a veliteľ Pracovného zboru NO šesťkrát do mesiaca – vždy 5., 10., 15., 20., 25., a 30. v mesiaci. Táto nápadne vysoká frekvencia hlásení bola vynútená jednak častou dezerciou príslušníkov TZ, ako aj prípadnou potrebou okamžitého operatívneho nasadenia vojakov na opevňovacie práce. Personálne výkazy príslušníkov TD nasadených na Slovensku však boli ešte ako-tak pravidelné. Iná situácia však bola s dvoma divíziami nasadenými v zahraničí. Počty osôb 1. a 2. TD bolo ťažké získať. Z dobových dokumentov vyplýva, že prednostovia intendantného či personálneho oddelenia MNO mali na prelome

*na svete. V časoch našej národnej poroby cez dlhé stáročia chránila nás len milosrdná ruka Pána Boha, ktorá nám nedala zahynúť. Prvé kroky našej národnej slobody a štátnej samostatnosti písali sme krvou našich hrdinov a čakajú na nás ešte ďalšie povinnosti a obete. Naš slovenský vojak bude podrobený ešte mnohým tvrdým skúškam v boji a v práci, ale v tom konečnom zameraní, že je to boj a práca pre víťazstvo spravodlivej veci svojho národa a štátu. Príslovečná úprimnosť a vernosť slovenského vojaka prikazuje nám vernosťou odplácať veľkodušnosť a úprimné priateľstvo Veľkonemeckej ríše, ktorá je nie len vedúcou silou európskej pospolitosti, ale je tiež na čele tých mocností, ktoré uznávajú našu národnú samobitnosť a štátnu samostatnosť. Z vernosti vyrastlé priateľstvo, posvätené už vyliatou krvou našich hrdinov, je čestným záväzkom pre všetkých nás žijúcich Slovákov, aby sme v boji proti bezbožnému a otrokárskeму boľševizmu vytrvali, vydržali skalopevne na svojich miestach a za konečné víťazstvo nášho hesla: „Za Boha - za národ všetko, životy i majetky obetovali. Preto verím a právom očakávam, že každý statočný a verný syn nášho národa, ktorý v rovnôšate slovenského vojaka plní svoju štátno-občiansku a vlasteneckú povinnosť v týchto osudových časoch, bude ju konať s krajnou svedomitosťou a verný svojej prísaha tak, ako to káže česť a svedomie slovenského vojaka. Na stráž!“ Tamže.*

<sup>34</sup> V tomto čase, t. j. do polovice marca 1945, už bolo oslobodených viac ako 25 slovenských okresných miest, v deň 6. výročia vzniku Slovenskej republiky bol oslobodený aj Zvolen (14. marca 1945).

<sup>35</sup> VHA Bratislava, f. PSS III., šk.1, dôverný rozkaz Veliteľstva Technického zboru č. 17 zo dňa 8. marca 1945.



rokov 1944 – 1945 iba veľmi hrubý prehľad o tom, koľko ľudí príslušných ku stavebným rotám sa aktuálne pohybuje v zahraničí. Výkaz počtu osôb v poli zo dňa 14. decembra 1944 (ešte pred oficiálnym vznikom TZ) vyzeral nasledovne:

**Počty dôstojníkov, poddôstojníkov a rotmajstrov ku dňu 14. 12. 1944**

| Veliteľstvo-<br>miesto                 | Dôstojníci |          | Rotmajstri<br>aktívni | Vojenský<br>akademici | Vojenský<br>vysokoškooláci | Poddôstojníci<br>z povolania |
|----------------------------------------|------------|----------|-----------------------|-----------------------|----------------------------|------------------------------|
|                                        | aktívni    | v zálohe |                       |                       |                            |                              |
| 1. technická<br>divízia<br>(Maďarsko)  | 40         | 52       | 25                    | -                     | -                          | 56                           |
| 2. technická<br>divízia<br>(Taliansko) | 32         | 73       | 29                    | -                     | -                          | 39                           |
| V zápolí                               | 637 /+202  | 266      | 418                   | 25                    | 98                         | 523                          |
| Dovedna                                | 709        | 391      | 472                   | 25                    | 98                         | 618                          |

**Počty mužstva ku dňu 14. 12. 1944**

| Veliteľstvo-<br>miesto                 | Mužstvo prezenčnej služby |                     | Mužstvo v zálohe | Mužstvo spolu          |
|----------------------------------------|---------------------------|---------------------|------------------|------------------------|
|                                        | 1. rok 1944               | 2. rok 1943         |                  |                        |
| 1. technická<br>divízia<br>(Maďarsko)  | -                         | 31                  | 2 867            | 2 898                  |
| 2. technická<br>divízia<br>(Taliansko) | -                         | 156/101             | 231/2 544        | 387/2 645              |
| V zápolí                               | 340/102                   | 601/3 763<br>+3 580 | 782/5 121        | 1723/8 986<br>+3 580   |
| Dovedna                                | 340/102                   | 757/3 895<br>+3 580 | 1013/10 532      | 2 110/14 529<br>+3 580 |

Poznámky:

A) 1. technická divízia sa podľa intendančnej služby MNO údajne (!) nachádzala v Maďarsku. Počty 1. TD sú zo dňa 1. 10. 1944. Od tohto času 1. TD počty nehlásila a doplňovacia správa osôb s ňou nemala spojenie.

B) Počty označené krížikom + (202 dôstojníkov a 3 580 mužstva) sú počty stavebných pionierskych rôt, ktoré nepredložili hlásenie a boli preto dodatočne pripočítavané len počty celkové.

C) počty v čitateli zlomku značia príslušníkov PZNO (príslušníci pracovnej služby) a v menovateli zlomku sú príslušníci vojenskej služby.<sup>36</sup>

Z uvedených tabuliek vyplýva, že v uvedenej dobe mala 1. TD v Maďarsku spolu 3 071 mužov a v 2. TD v Taliansku bolo 3 205 mužov. V zápolí bolo 16 458 osôb. Dovedna bolo teda na konci roka 1944 v poli a zápolí 22 734 vojakov (plus štyria elévi – 22 738 osôb). Tieto divízie boli zastrešené novým veliteľstvom – Technickým zborom.

Po vzniku TZ odoslalo veliteľstvo ešte začiatkom januára 1945 do zahraničia nové posily.

<sup>36</sup> VHA Bratislava, f. MNO SR – Intendencia, rok 1945, šk. 128, čj. 620 004.

**Počty dôstojníkov, poddôstojníkov a rotmajstrov ku dňu 30. 1. 1945**

| Veliteľstvo-<br>miesto                 | Dôstojníci |          | Rotmajstri<br>aktívni | Vojenski<br>akademici | Vojenski<br>vysokoškoláci | Poddôstojníci<br>z povolania |
|----------------------------------------|------------|----------|-----------------------|-----------------------|---------------------------|------------------------------|
|                                        | aktívni    | v zálohe |                       |                       |                           |                              |
| 1. technická<br>divízia<br>(Maďarsko)  | 37         | 81       | 16                    | -                     | -                         | 44                           |
| 2. technická<br>divízia<br>(Taliansko) | 41         | 99       | 29                    | -                     | -                         | 46                           |
| V zápolí                               | 799        | 630      | 482                   | 20                    | 87                        | 595                          |
| Dovedna                                | 877        | 810      | 527                   | 20                    | 87                        | 685                          |

**Počty mužstva ku dňu 30. 1. 1945**

| Veliteľstvo-<br>miesto                 | Mužstvo prezenčnej služby |                       | Mužstvo v zálohe | Mužstvo spolu |
|----------------------------------------|---------------------------|-----------------------|------------------|---------------|
|                                        | 1. rok 1944               | 2. rok 1943           |                  |               |
| 1. technická<br>divízia<br>(Maďarsko)  | -                         | 22<br>+2955           | 2 242            | 5 219         |
| 2. technická<br>divízia<br>(Taliansko) | -                         | 158/101<br>+3 532     | 226/2 649        | 384/6 291     |
| V zápolí                               | 695/995                   | 881/5 638             | 1294/17 130      | 2870/23 763   |
| Dovedna                                | 695/995                   | 1 039/5 770<br>+6 487 | 1 520/22 021     | 3 254/35 273  |

Poznámky:

A) Počty 1. technickej divízie sú zo 14. 1. 1945. Počty označené krížikom + znamenajú počet mužstva, ktoré bolo odoslané od TZ k 1. alebo 2. TD.

B) počty v čitateli zlomku značia príslušníkov PZNO (príslušníci pracovnej služby) a v menovateli zlomku sú príslušníci vojenskej služby.<sup>37</sup>

Po januárovej mobilizácii teda bolo v 1. TD v Maďarsku spolu 5 397 vojakov, čo bol takmer dvojnásobný počet oproti decembru.<sup>38</sup> Druhá TD v Taliansku vykazovala v rovnakom čase 6 890 osôb, čo bolo viac ako dvojnásobok stavu spreď mesiaca. V zápolí bolo 29 246 vojakov a spolu to činilo 41 539<sup>39</sup> osôb. Z uvedeného možno konštatovať, že mobilizácia výrazne posilnila stavy oboch divízií, a to z toho zrejmého dôvodu, aby sa urýchlili a skvalitnili stavebno-opevňovacie práce.

Výcvik mužstva prebiehal pomerne rýchlo – základný (podobne ako u PZNO) trval iba štrnásť dní. Výzbroj, ak vôbec bola, tvorili len ručné zbrane, aj to určené len pre malé percento príslušníkov, zväčša veliteľov pracovných rôt. Ozbrojená bola prakticky len 2. technická divízia, ktorej mužstvo pôsobilo v Taliansku. Keď však v októbri 1944 prideliť ministerstvo justičnému úradu tejto divízie nových dôstojníkov, vyvstal problém obstaráť

<sup>37</sup> Tamže, čj. 620015.

<sup>38</sup> Doplnky zo Slovenska činili 2 995 mužov. Porovnaj PEJS, O. *Slovenské vojenské duchovenstvo (1939-1945)*. Praha 1994, s. 65.

<sup>39</sup> Iní autori uvádzajú číslo 41 533 osôb. Porovnaj napr. KLIMENT, Ch. – NAKLÁDAL, B. *Slovenská armáda 1939-1945*. Praha : Levné knihy KMa, 2006. s. 134. ISBN 80-7309-395-2.

im aj potrebné súčiastky výzbroje a výstroja. V novembri 1944 bolo z nemeckej strany povolené aj vyzbrojenie 1. technickej divízie nasadenej v Maďarsku, hoci len na 10 %. Ministerstvo národnej obrany v tomto zmysle žiadalo nemecké vyslanectvo o pridelenie zbraní „zo zásob ukoristených na Slovensku“. Ozbrojení príslušníci konali aj strážnu službu. Ostatní sa museli zaobísť len s pracovným náradím, zväčša lopatami.

Práce bolo veľa a pracovníkov málo, preto sa využívala každá zdravá ruka. Dokonca na zákopové práce sa zneužíval aj zdravotný personál. Oddelenie zdravotnej správy MNO rozhorčene žiadalo veliteľa TZ o nápravu v tejto veci, argumentujúc, že zdravotný personál bol poskytnutý pionierskym stavebným skupinám na ošetrovne namiesto lekárov a má byť teda použitý iba na tieto ciele. Pokiaľ velitelia PSS považujú tento personál za prebytočný, majú ho ihneď odvieť do Vojenskej nemocnice I v Bratislave a nie používať na manuálne zákopové práce.<sup>40</sup>

Nemecká vláda neustále urgovala nasadzovanie stále nových ženijných-stavebných jednotiek pre budovanie obranných línií na strednom Slovensku, pri Javorníkoch aj na svahoch Malých a Bielych Karpát.<sup>41</sup> Vyžadovali vytvorenie nových pracovných rôt z radov slovenských vojakov. Ich pracovné nasadenie malo organizačne zabezpečovať slovenské ministerstvo národnej obrany (kým organizovanie opevňovacích prác zo strany civilného obyvateľstva sa realizovalo cez administratívno-správny aparát – t. j. župné, okresné a im podriadené úrady, pričom civilom bola vyplácaná aj mzda<sup>42</sup>). Ako už bolo spomenuté, na území Slovenska pôsobili 3. a 4. technická divízia. Obe sa podieľali na stavbe opevnenej línie kniežat'a Pribinu („Pribinastellung“)<sup>43</sup> smerujúcej zo severu na juh, a tiež na stavbe nemeckej ochrannej zóny „Schutzzone“, vyžiadanej fašistickým Nemeckom ešte v roku 1939. V decembri 1944 sa medzi opevnenia zaradila i Bratislava – Adolf Hitler ju vyhlásil za pevnosť (Festung Pressburg), súčasť pevnostného systému tretej ríše. Práce na budovaní Pribinovej línie však v dôsledku časového oneskorenia meškali. V snahe vyriešiť stupňujúce sa sťažnosti nemeckých orgánov na pomalú a nekvalitnú prácu civilného obyvateľstva, rozhodol sa minister národnej obrany Š. Haššík (na nátlak nemeckej strany) presunúť možnosť nasadzovania civilného obyvateľstva na stavebné práce do kompetencie Technického zboru.<sup>44</sup> Veliteľ Tatarko tak k dátumu 5. január 1945 prevzal zodpovednosť za všetky druhy opevňovacích prác, ktoré boli v kompetencii slovenských orgánov. Je paradox, že o pár týždňov neskôr podávali opäť nemeckí dôstojníci sťažnosti na to, že vojenský príslušníci TZ podávajú oveľa slabší výkon ako civilní pracovníci.

Ako už napovedá názov organizácie, gro práce tvorila manuálna práca s krompáčom a lopatou. Všetky technické jednotky budovali opevnenia pre potreby nemeckej armády. Tá rozhodovala o mieste a čase ich pracovného nasadenia. Pionierske stavebné jednotky podliehali papierovo síce aj slovenským posádkovým veliteľom, avšak len v otázkach ubytovania, stravovania a disciplíny. Posádkoví velitelia nemohli svojvoľne disponovať

<sup>40</sup> VHA Bratislava, f. MNO SR, spisy dôverné, šk. 504, inv. č. 352. Nariadenie MNO-zdravotnej správy zo dňa 7. marca 1945, číslo 1229/Dôv.mat.1945.

<sup>41</sup> Pri budovaní obranných postavení sa počítalo aj s nasadením civilného obyvateľstva. Veľkú úsilie v tomto smere vyvíjal Úrad propagandy. BAKA, I. Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 45. In *Vojenská história*, roč. 11, 2007, č. 1, s. 72. ISSN 1335-3314.

<sup>42</sup> Nasadenie civilného obyvateľstva nebudeme v tejto práci bližšie rozoberať.

<sup>43</sup> Tento názov zaviedla Pionierska a stavebná správa Ministerstva národnej obrany (CSÉFALVAY, ref. 24, s. 220). I. Baka uvádza pevnostný úsek Ochranná zóna Slovensko, ktorý viedol údolím Váhu od Žiliny cez Púchov, Trenčín, Nové Mesto nad Váhom, Piešťany a Trnavu k Bratislave – pozri BAKA, ref. 35, s. 72.

<sup>44</sup> BAKA, ref. 35, s. 83.

týmto jednotkami a jej príslušníkmi. Len v prípade naliehavej potreby a ak nebola iná možnosť, mohli byť títo vojaci na žiadosť posádkového veliteľa nasadení na práce pre posádku – avšak len na určitú dobu a počet mužstva bol striktno určený.<sup>45</sup> Pionierske stavebné roty boli rozmiestnené podľa potreby na západnom a strednom Slovensku, nakoľko v období vzniku TZ (koniec decembra 1944) už bolo východné Slovensko pod kontrolou Červenej armády. Denný poriadok mužstva bol nasledovný: Vo všedné dni: 6.00 h – budíček, 7.30 h – odchod do zamestnania, 14.30 h – príchod zo zamestnania (pri jednoduchej frekvencii bez poludňajšej prestávky), 16.00 h – príchod zo zamestnania (pri dvojitej frekvencii s 1,5 h poludňajšou prestávkou), 16.15 h – raport (hlásenie), 16.30 h – čítanie rozkazu, 21.00 h – večierka. V nedeľu: 7.00 h – budíček, 8.00 – 10.00 h – poradový a ukázkový výcvik, 10.00 – 12.00 h – úprava ubikácií (ubytovania), 12.00 h – obed, po obede voľná vychádzka.<sup>46</sup> Zamestnanie, t. j. miesto a spôsob stavebných prác, určovalo, ako už bolo spomenuté, nemecké velenie. To však bolo často nespokojné s pracovným výkonom príslušníkov stavebných pionierskych rôt. Velitelia PSS boli neustále napomínaní, aby viedli mužstvo k usilovnejšiemu výkonu. Tiež im bolo vytykané, že často ani nevedia, kde ich rota pracuje a pri náhodných kontrolách bolo nájdených len málo dôstojníkov na svojom pracovisku. Samotní slovenskí velitelia boli zo svojich oklieštených právomocí znechutení a nemali teda motiváciu zaujímať sa o konané práce. Aby sa predišlo sťažnostiam z nemeckej strany, bola nariadená u všetkých PSS tzv. „akordná“ práca, a to v nasledovných normách:<sup>47</sup> 1., Pri hĺbení zákopov a jám hlbších ako 1,5 m, musel každý pracovník vykopať denne 2,0 m<sup>3</sup>; pri hĺbení zákopov do 1,5 m musel každý pracovník vykopať denne 2,5 m<sup>3</sup> a v zamrznutej pôde a v skalnatej zemine sa mohol výkon znížiť na 1,5 m<sup>3</sup>, resp. na 2,0 m<sup>3</sup> denne. Normy práce boli pomerne vysoko nastavené a príslušníci stavebných jednotiek sa museli činiť, aby ich dodržali. Pracovný úsek vytyčil vždy na celý týždeň, alebo na niekoľko dní, veliteľ roty po dohode s predstaveným nemeckým veliteľom. Pokiaľ mužstvo vykonalo prácu skôr ako v stanovenom čase, mohlo pracovisko v zomknutej jednotke opustiť. Jednotlivci nesmeli odchádzať oddelene. Ak pracovná čata nestihla danú prácu vykonať počas pracovných dní, muselo celé mužstvo pracovať i v nedeľu. Pri každej rote na pracovisku musel byť vždy prítomný dôstojník a veliteľ roty mal povinnosť byť aspoň dvakrát za týždeň osobne prítomný na pracovisku. Velitelia skupín, práporov a rôt mali podľa rozkazu udržiavať čo najužší styk s príslušným nemeckým vedúcim personálom, aby mohli okamžite reagovať na ich požiadavky. Materiálne zabezpečenie rôt však bolo katastrofálne, nakoľko väčšinu vecí zhabala nemecká armáda. Nedostatok oblečenia, zlé ubytovanie, málo dreva na kúrenie a pod. podporovali nárast dezercie (podľa hlásenia veliteľstva 22. roty v Topoľčanoch len k 1. decembru 1944 zbehlo sto osôb).<sup>48</sup> Počty mužov v pionierskych stavebných rotách sa preto často a rýchlo menili a po prechode frontu sa roty i priamo rozpadali.

Zvyšné dve divízie pôsobili na území cudzích štátov. Prvá technická divízia bola zaradená na stavebné práce v Rumunsku a Maďarsku. Jej veliteľstvo sídlilo na severozápade Maďarska a na jeho čele stál plk. spoj. Ján Morvic. Jeho náčelník štábu bol stot. gšt. Vojtech Boššányi. Pod veliteľstvo 1. technickej divízie spadal Peší pluk 20 (veliteľ pplk. pech. Martin Palkovič) a tiež Peší pluk 21. (veliteľ pplk. pech. Rudolf Noskovič). Ďalej sem patrilo veliteľstvo pionierskeho práporu 41. (stot. pech. Ján

<sup>45</sup> Toto nariadenie je dokonca uvedené v dôvernom rozkaze veliteľa 3. TD číslo 1 zo dňa 22. februára 1945. VHA Bratislava, f. PSS III., šk. I.

<sup>46</sup> Tamže.

<sup>47</sup> Tamže.

<sup>48</sup> BAKA, ref. 35, s. 77.



Matušek). Táto 1. technická divízia vznikla z 1. pešej divízie, ktorej predchodkyňou bola Rýchla divízia nasadená na prelome rokov 1942/1943 na východnom fronte. Na jeseň 1943 bola preorganizovaná na 1. pešiu divíziu a 30. októbra 1943 napriek nedôvere nemeckých orgánov nasadená do boja pri Melitopoli. Viac ako 2000 (presne 2 731) jej príslušníkov okamžite prešlo do radov Červenej armády. Na čele 1. pešej divízie stál vtedy plk. Karol Pekník.<sup>49</sup> Zvyšok 1. pešej divízie bol ešte na jar 1944 niekoľkokrát bojovo nasadený, no ku dňu 1. júna 1944 bola divízia zreorganizovaná na 1. technickú divíziu a prevelená do oblasti južného Maďarska a severného Rumunska. Velenie prevzal plk. pech. František Krakovský. Ten ju viedol až do konca januára 1945 a dňa 1. februára 1945 bol pridelený ku Kancelárii prezidenta republiky (KPR), kde sa o 9 dní neskôr stal prednostom vojenského oddelenia.<sup>50</sup> Posledným veliteľom bol zrejme plk. spoj. Ján Morvic, ktorý velil 1. TD od konca januára 1945 do 25. marca 1945. Prvá technická divízia vykazovala začiatkom júna 1944 viac ako päťtisíc (presne 5 626) vlastných príslušníkov a 24 príslušníkov PZNO.<sup>51</sup> Od začiatku júna divízia pracovne pôsobila v Rumunsku v oblasti Tatar Kopčak – Curciu – Brian – Bolgrad; západne od Čierneho mora a severne od Dunaja. Týždeň pred koncom júna 1944 bola definitívne dokončená jej reorganizácia, v rámci ktorej bol zrušený Delostrelecký pluk 11. a pod Veliteľstvo divízie aktuálne spadali nasledovné útvary: Peší pluk 20. – veliteľ pplk. pech. Martin Palkovič, Peší pluk 21. – veliteľ pplk. pech. Rudolf Noskovič, Pioniersky prápor 41 – veliteľ stot. pion. Ján Matušek a Poľná nemocnica 11. V júli vojaci prešli k rieke Prut, do priestoru mesta Cahul,<sup>52</sup> kde budovali obrannú líniu „FERDINAND“. Ich početný stav (ku koncu júla) bol nasledovný: 72 dôstojníkov z povolania, 105 záložných dôstojníkov, 46 rotmajstrov, 91 poddôstojníkov z povolania a 4 926 príslušníkov mužstva. Spolu to bolo 5 240 osôb. Dňa 20. augusta začala sovietska armáda útočnú Jassko-kišiňevskú operáciu na území Rumunska a Moldavska. Prvá TD sa začala presúvať na západ – severozápad po trase Cahul – Cancea – Marasesti – Bacau – Roznov – Tazlau – Commanesti – Targuocna – Onesti. Potom ďalej cez Ojtuzský priesmyk do Sedmohradsku. V Rumunsku sa zmenil vládnucci režim,<sup>53</sup> a to urýchlilo presun divízie. V poslednej dekáde augusta sa nachádzala v údolí rieky Trotusul a postupne prešla až k údoliu rieky Mures, ľavostrannom prítoku Tisy. V týchto dňoch zároveň oficiálne požiadala slovenská vláda (najmä na podnet ministra obrany F. Čatloša) nemecké orgány o umožnenie návratu oboch slovenských divízií (z Rumunska/Maďarska a Talianska). Nemecko pripustilo možnosť návratu 1. TD, avšak odoprelo návrat 2. TD z Talianska.

Ďalším stanoviskom 1. TD bolo mesto Csíkszereda, kam sa dostala presunom cez Bereck a Tusnad. Koncom augusta 1944 bola pracovne nasadená v severnom Sedmohradsku, kde pracovala na výstavbe opevnenia „Maros Stellung“ na západnom brehu rieky Maros (Muresul). Dňa 30. 8. 1944 dostal veliteľ plk. Krakovský telegram od náčelníka štábu ministra obrany plk. Krnáča, v ktorom bol rozkaz na presun divízie na Slovensko. Presun sa začal na druhý deň, avšak v ten istý deň už boli v dôsledku vypuknutia SNP odzbrojené slovenské bojové jednotky na východe Slovenska. Nemci neváhali a bleskovo odzbrojili

<sup>49</sup> Predtým šéfoval Vojenskej správe v Bratislave. Do hodnosti plukovníka bol povýšený 1. januára 1943.

<sup>50</sup> KORČEK, J. *Slovenská republika 1943 – 1945. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu*. Bratislava : MO SR, 1999, s. 203. ISBN 80-88842-22-0.

<sup>51</sup> PEJS, ref. 32, s. 63.

<sup>52</sup> Bolo to severne od mesta Galati. Cahul – mesto na juhu Moldavskej republiky.

<sup>53</sup> Kráľ Michal I. vyhlásil odstúpenie Rumunska z vojnového konfliktu. Rumunský premiér Ion Antonescu bol odvolaný a vznikla nová vláda, ktorá vydala nariadenie, že každý cudzí vojak musí ihneď opustiť územie Rumunska.

aj štáb 1. technickej divízie a o pár dní neskôr aj 20. a 21. peší pluk a 41. pioniersky prápor. Priebehom odzbrojenia sa zaoberalo aj justičné oddelenie MNO. Jeho prednosta plukovník JUDr. Fridrich Wirth vydal ústne rozkazy príslušníkom poľných súdov, aby podali o tejto veci hlásenie. Stotník justície Ján Háka, ktorý od 9. júna do 31. augusta 1944 zastával funkciu predsedu Poľného súdu 1. TD, odpovedal..., *Dňa 31. augusta 1944 počas presunu Intendančného parku 11*<sup>54</sup>, v stave ktorého bol vedený všetok personál poľných justičných úradov, z priestoru Gyergyószentmiklós<sup>55</sup> všeobecne smerom na severozápad boli jednotky Technickej divízie dorazivšie do Maroshévizu<sup>56</sup>, odzbrojené nemeckou armádou. Odzbrojenie slovenských jednotiek (ide o Peší pluk 21, Intendančný park - 11, Poľné pekárne, Poľné jatky a Poľné justičné úrady) bolo prevedené bez odporu a za tohto stavu: *Pred mestom Maroshéviz, ako aj po všetkých uliciach mesta, ktorými mal byť kanalizovaný pochodový prúd do priestoru miestnej železničnej stanice, čakali silné nemecké stráže, ktoré pochodový prúd usmerňovali na železničnú stanicu pod nepravdivou zámienkou, že jednotky budú nakladané na železničný transport už tu, a nie ako znel pôvodný rozkaz, totiž v Dedó. Priestor, do ktorého bol pochodový prúd usmerňovaný, bol tiež silne zaistený automatickými a pancierovými zbraňami. Odzbrojenie bolo prevedené po hlúčkoch, resp. po jednotlivých vozidlách, pričom proti presile odpor bol už znemožnený aj tým faktom, že pešie jednotky pochodovali pomerne roztrhane (rozbili už osemstý kilometer pešky z priestoru Cahul v Besarábii s minimálnymi prestávkami)...*<sup>57</sup>

Internované jednotky boli poslané 2. septembra na pochod s nemeckou strážou smerom na severozápad. Ďalšia zámienka pre odzbrojovanie slovenských vojakov, ktorú im nemecké velenie predostrelo, bola tá, že Červená armáda údajne prerazila cez blízke východné hranice a maďarské jednotky, postavené narýchlo pre obranu, nemajú zbrane. Tieto zbrane im musia dodať slovenské jednotky. Aj túto lož slovenskí vojaci rýchlo prekukli. Svedčí o tom i výpoveď stotníka J. Háka: *„Po tom, keď príslušníci TD zistili, že pri odzbrojovaní mnohým jednotlivcom boli odcudzené aj súkromné veci (prádlo, fotoaparáty, svetre, čižmy atď.), ba aj erárne súčiastky výzbroja (poľné prikrývky, stanové dielce a podobne), ďalej že príslušníci odzbrojovacích jednotiek nášmu mužstvu odobraté zbrane, menovite pištole, ihneď predávajú miestnemu obyvateľstvu za pengö, zavládla všeobecná mienka, že na príslušníkov TD čaká osud zajatcov...“*<sup>58</sup>

V tom čase už bol Peší pluk 20 v priestore Dedó a veliteľstvo divízie bolo v rumunskom priestore Szászregen.<sup>59</sup> Spojenie medzi veliteľom divízie a jednotkami už nejestvovalo a veliteľia práporov, rôt a čiat, ako aj veliteľ Pešieho pluku 21 (ktorý bol odzbrojený spolu s Peším plukom 1. v dňoch 1. a 2. septembra 1944) presný dôvod odzbrojenia nevedeli. Museli však tušiť, že je to následok augustových udalostí na Slovensku. Po odzbrojení a pod vplyvom správ z domova značná časť mužstva dezertovala (len v septembri 1944 zbehlo 2 300 vojakov). Ďalšia časť mužstva i dôstojníkov sa dostala do zajateckého tábora Kaisersteinbruch (Stammlager XVII. A), iní (zväčša muži nemeckej národnosti) mali prejsť k zbraniam SS.<sup>60</sup> Vyčlenení vojaci (nazvaní aj „prebytoční“) zostali v nemeckom zbernom zajateckom tábore DULAG 134<sup>61</sup> a bolo im oznámené, že budú poslaní na Slovensko. V polovici septembra však boli pridelení nemeckej armáde na rôzne práce

<sup>54</sup> Veliteľom Intendančného parku bol poručík hospodárstva v zálohe Aladár Brašeň.

<sup>55</sup> Mesto v Rumunsku.

<sup>56</sup> Mesto v Maďarsku.

<sup>57</sup> VHA Bratislava, f. MNO SR, spisy dôverné, rok 1944, šk. 439, inv. č. 242, čj. 20 2/1 7.

<sup>58</sup> Tamže.

<sup>59</sup> VHA Bratislava, f. „55“, zn. 55-29-6.

<sup>60</sup> PEJS, ref. 32, s. 64.

<sup>61</sup> VHA Bratislava, f. „55“, zn. 55-29-6.

a presúvaní po oblasti severného Maďarska a južného Slovenska. Dňa 15. októbra sa nachádzali na slovenskom území, v obci Iža pri Komárne. Odtiaľ ich už nemecké velenie rovno posunulo do zajateckého tábora Kaisersteinbruch (Stammlager XVII.A) v Rakúsku. (V decembri sa však týchto asi 200 mužov dostalo späť na opevňovacie práce, a to pridelením ku nemeckému stavebnému práporu pri Viedni ako jeho 5. rota.) Vojaci nasadení na opevňovacie práce mimo územia Slovenska boli so svojim zaradením často nespokojní. Dôvodom bola vzdialenosť od rodiny a tiež cudzie velenie. Na jeseň 1944, po reorganizácii divízie, preto mnohí žiadali o zaradenie do novovzniknutej Domobrany, aby tak mohli byť aspoň na slovenskom území, bližšie k rodinám. Bývalý príslušník 1. technickej divízie Michal Machuč vo svojej žiadosti o prijatie do „zväzku národnej domobrany“, adresovanej MNO, uvádza nasledovné... *„Dňa 21. júla 1944 bol som odoslaný od Automobilného práporu 1 Nitra do poľa s určením pre automobilnú správu 1. technickej divízie, ktorá v tom čase nachádzala sa v Rumunsku. Dňa 1. septembra 1944 ako príslušník 1. technickej divízie bol som dobrovoľne odzbrojený v Sedmohradsku pri meste Szasregénu. Odtiaľto sme boli prevezení do Désu, kde bolo veliteľstvo 1. TD znovuorganizované. Zbytok veliteľstva 1. TD bol sústredený pri meste Dés, odkiaľ mal byť podľa rozhodnutia ôsmej armády odsunutý na Slovensko. Keďže sa nikto o tento zbytok dlhšiu dobu nestaral, mužstvo sa rozutekalo s tým, že sa prihlási na Slovensku do novootvorenej slovenskej armády. Ja so zbytkom jednotky p. por. Horňáka (s ktorým som odišiel) odišli sme na slovenské vyslanectvo v Budapešti, kde som udal príčinu svojho vzdialenia sa s odôvodnením, že sa chcem v Bratislave prihlásiť na MNO do novootvorenej slovenskej armády. Od vyslanectva v Budapešti dostal som potvrdenie, že môžem prekročiť maďarsko-slovenské hranice a hlásiť sa v Bratislave. Avšak na maďarsko-slovenských hraniciach bol som nemeckou staničnou strážou zadržaný a odtransportovaný dňa 23. septembra 1944 do tábora Keisensteinbruch, kde som bol až do 30. októbra 1944. V tento deň bol som odoslaný aj s tristo slovenskými vojakmi na opevňovacie práce v dedinke Prellenkirchen kde konám službu dodnes...“*<sup>62</sup> Dňa 7. decembra 1944 personálne oddelenie MNO urobilo v spomínanej veci nápravu, t. j. urobilo „*patričné kroky o prepustení menovaných*“.<sup>63</sup>

Zvyšné torzo 1. TD bolo po odzbrojení na jeseň 1944 zreorganizované a nasadené na budovanie obranného zariadenia „Teodorich Stellung“ a „Odin Stellung“ pre nemeckú skupinu armád Juh (Heeresgruppe Süd) v severovýchodnom Maďarsku a severozápadnom Rumunsku. Začiatkom októbra 1944 sa po trase Satu Mare – Miškolc – Nyíregyháza – Ostrihom – Budapešť – Tapolca divízia presunula do priestoru južne od Balatónu.<sup>64</sup> Tu sa pridala k stavebným prácam a strážnej službe jednotiek maďarskej a nemeckej armády, v ktorých pokračovala až do jari 1945. V novembri 1944 už pokladalo nemecké velenie divíziu za natoľko dôveryhodnú, že povolilo vyzbrojenie 10 % jej početného stavu. Divízia v polovici decembra dosahovala počet 3 071 mužov (podľa vyššie uvedenej tabuľky)<sup>65</sup>, odhadom teda možno hovoriť o cca 300 ozbrojených príslušníkoch. V polovici novembra boli Peší pluk 20 a Pioniersky prápor 41 premiestnené do priestoru Lepsény, Mezöszent György, Balatón a Fokatat, na konci novembra sa posunuli za severozápadnú časť Balatóna. Začiatkom roka 1945 boli vojaci nasadení na budovanie obranných zariadení v krasovom pohorí, severozápadne od Bakoňského lesa v Maďarsku. Na konci januára 1945 mala divízia 5 397 osôb a zo Slovenska ku nej smerovali ďalšie doplnky

<sup>62</sup> VHA Bratislava, Zbierka spomienkových prác, signatúra ŠZ. X. – 447.

<sup>63</sup> Tamže.

<sup>64</sup> VHA Bratislava, f. Rýchla divízia (ďalej RD), šk. 109, inv. č. 296.

<sup>65</sup> O. Pejcs uvádza, že „na konci roka 1944 činil počet 2 552 mužov“. Porovnaj: PEJS, ref. 32, s. 65.

v počte 11 dôstojníkov a 881 príslušníkov mužstva. Transport bol vyslaný z Trenčína.<sup>66</sup> (O deň neskôr, 1. februára 1945, bola 1. TD oficiálne začlenená do TZ). Ďalšia rota nováčikov z Pionierskeho práporu Domobrany bola vyslaná 21. marca na doplnenie stavu Pionierskeho práporu 41.<sup>67</sup> O týždeň však divíziu zasiahol rýchlo postupujúci front a pri maďarskom meste Tét sa dňa 25. marca 1945 už väčšina jej príslušníkov (vrátane veliteľa divízie plk. Morvica) dostala pod kontrolu Červenej armády. Zvyšky divízie boli vytlačené z Maďarska do Rakúska, kde sa podieľali na budovaní obranných zariadení a kde sa k nim pripájali aj ostatní príslušníci „Haššíkovej“ armády, ktorí sa z rôznych dôvodov ocitli v Rakúsku. Posledných mužov 1. TD zajala sovietska armáda dňa 8. mája 1945 pri rakúskom meste Amstetten a umiestnila ich svojho zberného tábora vo Viedenskom Novom Meste (Wiener Neustadt).

Čo sa týka transportov, treba poznamenať, že u vojakov na Slovensku neboli veľmi obľúbené. Podľa možnosti sa im väčšina snažila vyhnúť. Transporty do 1. a 2. TD pôsobiacich v zahraničí organizovali pionierske stavebné skupiny. Veliteľstvo postavilo roty s počtom 200 – 300 mužov (v zmysle konkrétneho nariadenia MNO). Všetci boli poučení o presnom postupe počas nakladania, vykladania a aj o správaní počas transportu.<sup>68</sup> Najstarší dôstojník vrote bol jej veliteľom počas transportu a niektorý ďalší dôstojník bol jeho zástupca. Ostatní dôstojníci a poddôstojníci boli velitelia čiat, z ktorých každá mala cca 50 mužov. Transport mal vlastného kuchára, účtovníka aj kancelársku silu. Veliteľ disponoval presným zoznamom mužov v transporte. Pred odchodom všetci muži určení do transportu absolvovali povinný výcvik, pričom sa v tejto dobe už nesmeli vzdať od ubytovacieho miesta. Toto nariadenie bolo dôležité jednak z dôvodu zvýšenej možnosti dezercie v tejto dobe, jednak z dôvodu neznalosti presného dátumu a času odchodu. Tie boli nariadené zvláštnym rozkazom veliteľovi transportu. Počas výcviku do poľa mal veliteľ transportu povinnosť každý deň (!) skontrolovať počet mužov podľa menného zoznamu, ak to bolo nutné, robil to aj dvakrát denne – pri rannom aj večernom nástupe. Na nenastúpených mužov sa ihneď podávalo trestné oznámenie. Počas výcviku mal byť každý vojak vybavený v zmysle intendančných predpisov súčasťami povinného výstroja (poľná čiapka, súkenná blúza, súkenné nohavice, plášť, remeň do nohavíc, dva nákrčníky, dve košeľe, dvojce nohavice, dva páry onúč, brušný pás, jeden pár šnurovacích topánok alebo čižiem, omotky */pruh látky, ktorý sa omotával okolo čižiem/*, jeden pár rukavíc, jeden sveter alebo vesta, opasok s prackou, torba */plecniak/*, kukla, chlebník, prikrývka)<sup>69</sup> a tiež plechovou jedálnou miskou, poľnou fľašou a vreckovým obvazom.<sup>70</sup> Slovenská armáda však trpela často nedostatkom povinného výstroja, takže hoci bolo uvedené vystrojenie v zmysle papierového nariadenia ministra povinné, v praxi bolo veľmi ťažké ho uskutočniť, a tak vojaci odchádzali často do poľa nevhodne oblečení aj obutí. Počas transportu sa rote málokedy vyskytla možnosť pripraviť si teplú stravu, preto muži dopredu dostali studený proviant na tri – štyri dni. Kuchár dostal suroviny cca na 10 dní a hospodárska správa príslušnej PSS pripravila slamu, uhlie a drevo do vagónov na kúrenie tiež na cca 10 dní. Konkrétne v januárovom transporte z PSS III. v Trenčíne bolo vyslaných 32 vagónov s príslušníkmi Technického zboru smerujúcich do Maďarska ako doplnky stavu k 1. TD. Každý transport mal prideleného tiež jedného nemeckého sprievodcu, dôstojníka alebo poddôstojníka, ktorý sa behom cesty staral o prípadné odobratie stravy z nemeckých skladov na jednotlivých staniách (v prípade, že transport trval dlhšie ako 10 dní).<sup>71</sup>

<sup>66</sup> Pozri aj KORČEK, ref. 11, s. 72.

<sup>67</sup> Početný stav 1. technickej divízie dosahoval 7000 osôb. CSÉFALVAY, ref. 24, s. 219.

<sup>68</sup> VHA Bratislava, f. PSS III., šk. 3, č. j. 116/Taj.1945.

<sup>69</sup> Pokiaľ bol nedostatok prikrývok, bol vydaný ešte jeden plášť navyše. Tamže.

<sup>70</sup> Tamže.

<sup>71</sup> Tamže.



V ďalšom cudzom štáte, v Taliansku, pôsobila 2. technická divízia. Jej história sa začala písať vlastne už v roku 1941, keď slovenská vláda postavila pre front poľné jednotky Zaisťovacej divízie (ZD). Pôsobili na východnom fronte od augusta 1941 do jesene 1943, a to najmä na území Ukrajiny. Prvým veliteľom Zaisťovacej divízie bol plk. Augustín Malár, ktorý bol tiež veliteľom Spojovacieho štábu poľnej armády. Ten však odišiel k Rýchlej divízii a dňa 20. novembra 1941 bol vymenovaný nový veliteľ divízie – plk. Pavol Kuna. Na rozkaz ministra obrany F. Čatloša sa divízia premenovala od 1. augusta 1943 na 2. pešiu divíziu. Nemecko však bolo nespokojné s vývojom situácie v jej radoch (opakované dezercie, neuposlušnosť rozkazov, priateľské styky s domácim obyvateľstvom na východnom fronte) a rozhodlo sa menovať nového veliteľa, ktorý by bol oddaný vojenskej nemecko-slovenskej spolupráci. Toto kritérium spĺňal plk. gšt. Rudolf Pilfousek. Velil 2. pešej divízii v čase od 10. augusta 1942 do augusta 1943. Po 19. auguste 1943 sa jej veliteľom stal plk. Karol Pekník, ktorého v októbri 1943 na poste vystriedal pplk. Ján Krnáč.<sup>72</sup> Divízia bola pod jeho velením preložená z východného frontu na stavbu zázemných opevnení do severného Talianska. Zbehnutia a nežiaduce styky s civilným obyvateľstvom však pokračovali a nemecké velenie nariadilo MNO reorganizáciu 2. pešej divízie na stavebnú brigádu. V novembri 1943 boli jej príslušníci premiestnení na opevňovacie práce do severného Talianska a 15. novembra 1943 bola premenovaná na Technickú brigádu. Prvého decembra 1943 sa jej novým veliteľom stal plk. Ladislav Bodický (ten predtým dva roky zastával funkciu správcu Pracovného zboru Národnej obrany, takže mal zo všetkých veliteľov asi najväčšie skúsenosti so skutočnou náplňou práce divízie).<sup>73</sup>

Vypuknutie Slovenského národného povstania jednotky nasadené v Taliansku, na rozdiel od 1. TD, výraznejšie nezasiahlo. Tunajší vojaci neboli odzbrojení ani nijako postihnutí zásahom nemeckej armády. Technická brigáda, ktorá tu pôsobila už od roku 1943 ako pracovná jednotka, bola premenovaná na 2. technickú divíziu dňa 1. júla 1944. Nachádzala sa vtedy v priestore Vergheto – Penabilli – Mercantino – Marecchia, južne od San Marina. Za veliteľa bol ustanovený plk. Ján Imro, ktorý do Talianska odcestoval 26. júna.<sup>74</sup> Velenie prevzal dňa 6. júla 1944 po plk. Ladislavovi Bodickom. Divízia vykazovala v tom čase stav 3 585 osôb, z toho 120 dôstojníkov, 46 rotmajstrov, 48 poddôstojníkov a 3 371 príslušníkov mužstva.<sup>75</sup> Plk. Imro však cca po troch týždňoch, presne 30. júla, divíziu opustil a prešiel spolu so stot. Hujsom na stranu spojencov. Po jeho odchode velenie 2. TD dočasne prevzal veliteľ pešieho pluku 101, pplk. Jaroslav Kmiciekvič.

<sup>72</sup> SEGEŠ, V. a kol. *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Bratislava : Vojenský historický ústav 2015, s. 307. ISBN 978-80-7451-469-2. V publikácii *Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939-1945* je uvedené, že v októbri 1943 sa veliteľom 2. TD stal Ladislav Bodický; rovnako je však táto funkcia uvedená aj pri hesle Ján Krnáč. Pozri CSÉFALVAY, F. a kol. *Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939 – 1945*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2013, s. 25 a s. 138. ISBN 978-80-89523-20-7.

<sup>73</sup> Vymenovaný bol 20. 10. 1943. Porovnaj KRALČÁK, P. *Pracovné jednotky slovenskej armády 1939-1945*. Bratislava 2014. ISBN 978-80-970768-1-8, s. 71. Pozri aj ref.72.

<sup>74</sup> Neskôr po vojne sa plk. Imro o tomto vyjadril: „Do Talianska som musel odísť, pretože to chceli čatlošovci a golianovci.“ Pred odchodom do zahraničia údajne navštívil Goliana a povedal mu, že prejde sám alebo s celou divíziou na stranu spojencov. Tak aj učinil – dňa 30. júla 1945 prešiel na stranu spojencov. Skutočnosť, že tak urobil bez divízie, vysvetľoval neskôr tým, že pre prechod neboli podmienky. On sám už nechcel kolaborovať s Nemcami, a to ani v planej nádeji, že sa mu niekedy podarí prejsť ku spojencom s celou divíziou. Pozri: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. – NĚMEČEK, J. *Vojaci 2. technickej divízie slovenskej armády na strane Spojencov* In *Historie a vojenství*. 2003, č. 3-4, s. 733.

<sup>75</sup> Tamže.

Velil necelý mesiac, lebo už dňa 20. augusta pricestoval do Talianska plk. Ján Veselý, ktorý bol nemeckou armádou poverený prevziať funkciu. Oficiálne tak učinil 26. augusta 1944. Divízia sa vtedy skladala z pešieho pluku 101 (veliteľ pplk. Jaroslav Kmicikievič), pešieho pluku 102 (veliteľ pplk. pech. Otto Klement) a zo železničnej stavebnej rotý 12 s veliteľom stot. pion. Karolom Osuským. Na území Talianska vytvorila divízia počas svojho pôsobenia množstvo posádkových veliteľstiev, napr. Imola, Faenza, Ravenna, San Pietro in Vinc-Ola, Cervia a iné.

S pracovným výkonom slovenských vojakov boli nadriadení nemeckí dôstojníci do roku 1944 spokojní. Neskôr sa však na príslušníkoch začala prejavovať únava a znechutenie. Boli zrušené voľné nedele a pracovalo sa sedem dní v týždni. Vojaci sa sťažovali na nedostatok dovolení, ktoré im nemecké velenie nechcelo udeľovať. Tiež boli problémy s počtom vojakov, doplnky zo Slovenska chodili zriedka a v malom počte. Práce však bolo veľa, a to najmä v skalnatom a tvrdom teréne. Slabo vybudované chodníky a cesty si vyžadovali, aby stavebný materiál prenášali muži na chrbtoch, v lepšom prípade na osloch. Vplyv na morálku vojakov mal aj ich úzky priateľský kontakt s miestnym obyvateľstvom a neskôr prepojenie s partizánskym hnutím. V tomto sa lišili od príslušníkov 1. TD. Nemecké posádky nasadené v tomto priestore sa, prirodzene, snažili tomuto kontaktu zabrániť, no i tak prichádzalo k častým zbrehnutiam a sabotážam pracovných úloh. Slovenskí vojaci dokonca zásobovali talianskych partizánov technickým materiálom alebo strelivom. Preto po vypuknutí SNP vyhľadal veliteľ divízie plk. Veselého nemecký dôstojník a oznámil mu, že nemecké veliteľstvo v Taliansku mieni celú 2. TD odzbrojiť a jej príslušníkov internovať v Nemecku. Veliteľ divízie sa rozhodol, že napíše v tejto veci list slovenskému prezidentovi J. Tisovi. V liste datovanom 9. septembra 1944 mu oznámil, že príslušníci divízie sú otrasení súčasnými pomermi na Slovensku a majú strach o svoje rodiny. Tiež ho uistil, že divízia sa naďalej pokladá za súčasť nemeckej armády a nemá nič spoločné s pomermi, aké sa doma na Slovensku v armáde vyskytli. Požiadal prezidenta, aby zabránil odzbrojeniu divízie, ako aj internovaniu jej vojakov v Nemecku.<sup>76</sup> Druhá technická divízia bola od septembra 1944 často presúvaná, počnúc severným brehom rieky Pád cez priestor Mantova – Borgoforte – Ostiglia až do októbrového postavenia v oblasti Piacenza – Pavia – S. Angelo. Tu jej príslušníci opravovali a strážili železničné trate a mosty ponad Pád.<sup>77</sup> S ich nasadením do bojov sa nepočítalo; ak by sa nepriateľ priblížil nebezpečne blízko miesta výkonu ich pracovnej činnosti, mali rozkaz ustúpiť.<sup>78</sup> Početný stav divízie zahŕňal v októbri 1944 dovedna 3 259 osôb (z toho 3 105 príslušníkov mužstva. Úlohou vojakov bolo okrem posilňovania obrany tzv. Pádskej línie (pri brehu rieky Pád) tiež stavať a opravovať železničné trate. Lúnia frontu bola v tomto období od postavenia divízie vzdialená asi 200 km. Avšak časté letecké útoky spojencov spôsobovali pracovné výpadky, zranenia aj smrť a celkovo rozkladali morálku mužstva. Dezercie a vyhýbanie sa povinnostiam boli na dennom poriadku. Dňa 24. októbra 1944 sa divízia presunula do priestoru miest Ostiglia a Borgoforte. Na tomto mieste budoval peší pluk 101 spojovaciu cestu k lanovke v Ostiglii a peší pluk 102 staval most a lanovku na sťahovanie dreva v Borgoforte.<sup>79</sup> Po mesiaci sa celá divízia presunula do priestoru Pavia na stavbu a opravu

<sup>76</sup> Štátny archív v Bratislave (ŠABA), f. Okresné ľudové súdy 1945 – 1947 Bratislava (OLS), značka 389/48.

<sup>77</sup> VHA Bratislava, f. Zaisťovacia divízia (ďalej ZD), šk. 84, inv. č. 608.

<sup>78</sup> ŠTEFANSKÝ, ref. 6, s. 27.

<sup>79</sup> ŠIMKO, J. Slovenské jednotky nasadené na výstavbu opevnení v Taliansku. In CSÉFALVAY, F. – PÚČIK, M. (eds.). *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava : Vojenský historický ústav, MO SR, 2000, s. 309.

železnice. Toto miesto sa stalo poslednou oblasťou dislokácie 2. TD počas druhej svetovej vojny. V priestore ohraničenom trojuholníkom Pavia – Piacenza – Crema sa až do kapitulácie nemeckých vojsk v Taliansku dňa 2. mája 1945<sup>80</sup> uskutočňovali presuny, menili sa prápory, roty, ubytovanie v závislosti od rozhodnutia velenia divízie.<sup>81</sup> Kvalita výkonu práce sa neustále znižovala. Mnohí vojaci spolupracovali s odbojom a ďalší priamo putekali k talianskym partizánskym jednotkám. Koncom decembra nariadil veliteľ plk. Veselý reorganizáciu divízie, ktorou boli (pre nedostatok ľudí) zrušené prápory č. III v peších plukoch 101 a 102. V tom čase sa práve utváral na Slovensku Technický zbor (2. TD bola včlenená do jeho organizačného rámca dňa 1. februára 1945). V januári a marci 1945 prišli zo Slovenska doplnky mužstva v počte asi 3 000 mužov, čím sa stav divízie zdvojnásobil – dosahoval v tomto čase podobne ako 1. technická divízia v Maďarsku počet vojakov 7 000. Došlé mužstvo však bolo narýchlo pozbierané zo zajatcov, zmobilizovaných záložníkov a nevojakov. Niektorí nemali ani uniformy. Ako nevojaci boli do Talianska dopravení aj muži zajatí nemeckou armádou na Orave v priebehu mesiaca február. Na túto udalosť spomína vo svojom denníku aj Vincent Lofaj z obce Krivá na Orave:<sup>82</sup>... „*V Krivej, dňa 18. 2. 1945...Keď som vyšiel z izby, bolo vidno ísť skupiny Nemcov hore dedinou, stáli už aj niže dediny a pred kostolom. Bolo mi to podozrivé už vtedy. Keď som prišiel naspäť do izby, hneď mi hovorili, že bubnovali nástup mužov od 16 – 60 rokov ku kostolu. Videl som už nastúpených skoro všetkých mužov a keďže dedina bola obsadená, nedalo sa ujsť. Nastúpil som i ja. Odovzdávali sme všetci legitímácie, starším 30 a mladším 20 rokov legitímácie vrátili a nám ostatným nevrátili už legitímáciu späť... Bolo nás vyše štyridsať a strážilo nás vyše dvadsať Nemcov...*“ Ďalej opisuje nástup mužov z obce Dlhá a príchod do Dolného Kubína, odkiaľ pokračovali v ceste vlakom.<sup>83</sup> Do Talianska dorazili dňa 9. marca 1945. Z denníka Vincenta Lofaja môžeme vypožorovať nielen jeho denný program (každý deň opisuje zväčša jedlo, pochodovanie, časté bombardovanie a ukrývanie sa v zákopoch), ale aj skutočnosť, že títo muži boli vyzbrojení puškami... „*22. a 23. 5. sme začali výcvik s puškou, obraty na mieste, začali sme navykať na pušku, ktorá je teraz ťažká.*“...<sup>84</sup> Treba poznamenať, že zbrane, väčšinou pištole, nosili len velitelia (ako aj v technických divíziách na Slovensku). Dňa 15. februára bolo vydané nariadenie, že na pracoviská sa bude nosiť zbraň, a to z dôvodu ochrany a obrany pred talianskymi partizánmi. Všeobecne možno uviesť, že mala vo výzbroji a výstroji veľké medzery.<sup>85</sup>

V noci zo 6. na 7. apríla 1945 sa uskutočnila ďalšia z redislokácií plukov, ktorá mala zabrániť kontaktom príslušníkov jednotiek plukov s partizánmi. O desať dní neskôr však prešlo na stranu partizánov vyše 200 príslušníkov 8. roty (a na nasledujúcu noc to isté vykonalo 270 príslušníkov 5. roty) pešieho pluku 101. Je nutné poznamenať, že veliteľ tohto pluku pplk. J. Kmicikievič bol zaistený nemeckými vojakmi kvôli podozreniu zo spolupráce s odbojom už dňa 13. apríla 1945. Bol daný do väzenia v San Vittorie

<sup>80</sup> Kapitulácia nemeckých vojsk bola podpísaná dňa 29. apríla 1945, ale účinnosť nadobudla až 2. mája 1945.

<sup>81</sup> Veliteľ sídlil v Corteleone. ŠIMKO, ref. 72, s. 309.

<sup>82</sup> LACKO, M. Denník Vincenta Lofaja - príslušníka 2. technickej divízie v Taliansku v roku 1945. In *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 4, s. 127. ISSN 1335-3314.

<sup>83</sup> Ak niekto z vlaku vyskočil, strieľali po ňom a aj niektorých zabili. Tamže.

<sup>84</sup> Tamže, s. 130.

<sup>85</sup> UHRIN, M. K problematike výzbroje slovenskej armády – Domobrany v rokoch 1944-1945. In *Oslobodenie Slovenska. 1944-1945*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2010. s. 297. ISBN 978-80-970238-9-8.

v Miláne.<sup>86</sup> Dňa 24. apríla dostala 2. TD rozkaz na ústup do talianskych Álp, takmer na hranice so Švajčiarskom. Tento rozkaz už velitelia práporov a plukov neakceptovali a o deň neskôr vypuklo na severe Talianska protifašistické povstanie, pričom do bojov na strane povstalcov významne zasiahli aj príslušníci divízie. Bolo oslobodených viac ako 125 miest. Dňa 26. apríla sa na slobodu dostal aj uväznený pplk. Kmicikievič, ktorý ihneď navštívil veliteľa talianskych vlastencov gen. Cadorna a v talianskom rozhlase bola vyhlásená 2. TD za spojeneckú. Bývalý veliteľ plk. Veselý bol zaistený vlastnými vojakmi.<sup>87</sup> Generál Cadorna dňa 29. apríla Kmicikievičovi podriadil všetky čs. jednotky nachádzajúce sa v severnom Taliansku, a ten divízii nariadil zhromaždiť sa v priestore Paullo – Pandino, asi 30 km východne od Milána.<sup>88</sup> Jej názov sa dňa 29. apríla 1945 oficiálne zmenil na „1. československá divízia v Taliansku“. Operácie slovenských vojakov proti nemeckým vojskám pokračovali ďalej až do začiatku mája 1945, keď na povstalecké územie dorazili prvé spojenecké vojská. Pre nedostatok správ z domova sa však začali vojaci 1. čs. divízie obávať, že skončia v zajateckých táboroch spolu s Nemcami a Talianmi, ktorí ostali verní fašistickému režimu.<sup>89</sup> Pplk. Kmicikievič predložil preto veleniu spojeneckých vojsk memorandum, v ktorom uvádza, že divízia sa mu podriadiť a prosí o uznanie za spojenecké vojsko. Zároveň žiadal o pridelenie nových bojových úloh. Prvá čs. divízia však už žiadne bojové úlohy nedostala a koncom júla 1945 sa začal odsun jej príslušníkov späť na Slovensko.

Wehrmacht počas celej doby existencie TZ nepodceňoval ani význam svojho dôležitého nástroja – propagandy. Dobré si uvedomoval jej vplyv na činnosť a morálku vojakov. Spočiatku dostávali jednotliví velitelia len všeobecné pokyny, dňa 1. marca 1945 však už boli pri Veliteľstve Technického zboru v Bratislave a podľa všetkého aj pri Veliteľstve 3. technickej divízie v Piešťanoch zriadené propagačné skupiny. V Bratislave jej velil por. kanc. správy v zálohe Ján Okál a v Piešťanoch túto skupinu viedol por. pech. v zálohe Vojtech Ličko. Ako slovenský spojovací dôstojník v Bratislave (k nemeckému spojovaciemu dôstojníkovi OKW/WPr pri nemeckom veliteľovi na Slovensku) bol ustanovený por. kanc. správy v zálohe Pavol Brosz. Zároveň vykonával funkciu zástupcu veliteľa Propagačnej skupiny Veliteľstva TZ v Bratislave. Propagačné skupiny mali k dispozícii služby novinárov, fotografov, filmárov, „kinooperátorov“ aj prednášateľov. Témy prednášok boli napr. „Prečo Slovenský štát?“, „Význam 14. marca“, alebo „Ako by nám bolo v tej novej Československej republike“. Prednášky mali za cieľ vojakov motivovať k obrane aktuálneho slovenského štátneho zriadenia a tiež odradiť od spolupráce so zahraničnými „čechoslovákmi“, resp. s komunistami. Treba podotknúť, že na týchto prednáškach bola účasť povinná, a to nielen v jednotkách TZ. I v ostatných útvaroch a organizáciách MNO boli tieto činnosti bežnou súčasťou života vojakov, a deň i téma prednášky boli vždy oznámené vopred v dennom rozkaze veliteľa. Dôležitú úlohu mala i dobová tlač. V roku 1944 napr. vojenský odbor Úradu propagandy iniciatívne

<sup>86</sup> Spolu s ním boli uväznení aj veliteľ 10. roty por. J. Valášek a ženijný poradca por. Matúško. ŠIMKO, ref. 72, s. 310.

<sup>87</sup> Neskôr, dňa 15. júna 1945 bol plk. Veselý označený spolu s ostatnými 247 mužmi za kolaboranta (ostatní i za Nemcov alebo Maďarov) a prevezený do zajateckého tábora v Modene. ŠTEFANSKÝ, ref. 6, s. 84.

<sup>88</sup> V tom čase vykazovala počet 222 dôstojníkov, 12 rotmajstrov, 48 poddôstojníkov z povolania, 34 žandárov a 5956 príslušníkov mužstva. Pozri aj ŠTEFANSKÝ, ref. 6, s. 73.

<sup>89</sup> Šiesta juhoafrická divízia, ktorá mala na starosti zásobovanie slovenskej divízie, rozkaz o vyhlásení 1. čs. divízie za spojeneckú nedostala a správala sa k jej vojakom ako k zajatcom. ŠIMKO, ref. 6, s. 311.



založil týždenník *Domobrana*. Prvé číslo vyšlo 4. novembra 1944 a posledné dňa 24. marca 1945. Vo februári 1945 vznikol dvojtyždenník *Slovenský front*. Okrem týchto a iných dostupných novín a časopisov vydávaných špeciálne pre vojakov na fronte i v zázemí sa rozhodlo veliteľstvo 2. technickej divízie vydávať aj svoj vlastný týždenník. Vychádzal od roku 1943 a mal názov *Front a vlasť*. Na svojich 4 – 6 stranách formátu A3 ponúkal čitateľom zmes politických komentárov, ľahkej naturálnej poézie a neškodných vtipov.<sup>90</sup> Každé číslo obsahovalo aj krátky taliansko-slovenský slovníček zameraný na bežnú konverzáciu. Aj na tomto príklade je vidieť, že slovenskí vojaci v Taliansku mali k miestnym obyvateľom veľmi blízko a platilo to aj naopak. Obe propagačné skupiny (pri veliteľstve TZ aj pri veliteľstve 3. TD) mali za úlohu pozdvihovať morálku mužstva, posilňovať ich vieru vo víťazstvo slovenskej armády a upevňovať poslušnosť a dôveru k nemeckému veleniu. Tento krok považovala najmä nemecká strana za nevyhnutný, nakoľko s blížiacim sa koncom vojny rádo narastali disciplinárne priestupky, neposlušnosť a odmietnutie vykonávania rozkazov. Opilstvo, vyhýbanie sa práci a zbehnutie boli na dennom programe. Takmer v každom svojom dôvernom rozkaze veliteľ Technického zboru plk. Tatarko upozorňuje na tieto neduhy a dôrazne žiada jednotlivých veliteľov o nápravu. Rozhodol sa dokonca zriadiť špeciálnu pioniersku skupinu vytvorenú podľa menoslovu najväčších „hriešnikov“, zloženého z pravidelných hlásení jemu podriadených veliteľov.<sup>91</sup> Výčitky plk. Tatarka sa však netýkali len mužstva a poddôstojníkov. Neprístojné správanie veliteľov – dôstojníkov bolo z jeho strany tiež často pranierované. Mnohokrát osobne telefonoval na jednotlivé pracoviská pionierskych stavebných skupín a kontroloval prítomnosť veliteľa alebo jeho zástupcu. Velitelia mali dôrazne nariadené ísť mužstvu príkladom, zúčastňovať sa na propagačných besedách a byť prítomní pri prácach každodenného programu. Tatarko sa nevyhýbal ani pokarhaniam previnilého dôstojníka v rozkaze – najmä pre opilstvo a s ním súvisiace výtržnosti. Udeľoval však tiež pochvalné uznania s dôrazom na ďalšiu usilovnú prácu „pre blaho slovenského národa“. Upozornenia na nemierne požívanie alkoholu sa objavujú takmer v každom dôvernom rozkaze zachovanom v archívoch. Veliteľ 3. technickej divízie pplk. pion. Jozef Sedlický priamo uvádza konkrétne príklady: *„Ač práve bolo o nemiernom a nemiernom používaní alkoholu vydaných už viac rozkazov, musel som pri prehliadkach pionierskych stavebných jednotiek opäť zistiť veľké nedostatky v tomto smere. Tak zistil som vojenské osoby, ktoré už ráno o 9.00 hod. boli v tak povznesenej nálade, že sotva stáli na nohách, alebo sa stalo, že prvou starosťou podriadeného bolo, aby svojho predstaveného, ktorý k nemu z akýchkoľvek príčin prišiel, pozval na štamprlík. Upozorňujem, že takéto pijaňstvo nebudem trpieť a že každú vojenskú osobu, ktorú v dobe zamestnania prichytím v opilom stave, dám ihneď eskortovať do vojenskej väznice...Je mravnou povinnosťou všetkých veliteľov, aby svojich podriadených vychovávali a nepripúšťali, aby výkvet národa alkoholom zničil svoje zdravie, otupoval rozum a staval sa na úroveň zvieraťa, ktoré nevie čo robí.“*<sup>92</sup> Veliteľ Sedlický nariadil tiež úplný zákaz alkoholu v úradných miestnostiach a zakázal vstup vojenských osôb do hostincov v pracovnej dobe. Aby zabránili častým útekom pracovníkov ku svojim rodinám, veliteľstvo TZ povolilo vzájomné premiestňovanie mužstva, ktoré pochádza z určitých obcí alebo z ich blízkeho okolia. Toto povolenie platilo iba v rámci pionierskych stavebných skupín a mohlo sa uplatniť len vtedy, ak šlo z dlhodobého hľadiska o mužstvo disciplinované.

<sup>90</sup> VHA Bratislava, f. MNO, spisy dôverné, šk. 444, inv. č 256.

<sup>91</sup> VHA Bratislava, f. PSS III., šk.1. Dôverný rozkaz veliteľa TZ číslo 12.

<sup>92</sup> VHA Bratislava, f. PSS III., šk.1. Dôverný rozkaz veliteľa 3. TD číslo 1 zo dňa 22. februára 1945.

Nemeckí dôstojníci sa od vzniku pionierskych stavebných rôt v roku 1944 opakovane sťažovali na slabú pracovnú morálku (jednotky slovenského TZ boli zasadené pri jednotkách nemeckej armády). V hláseniach uvádzali, že výkon príslušníkov TZ sa nedá ani porovnať s výkonom civilných zamestnancov nasadených na opevňovacie práce. Zmieňovali sa o vyslovenej sabotáži a podľa nimi odhadovaných výpočtov dosahoval výkon príslušníkov stavebných rôt sotva 20 % – 25 % výkonu civilných pracovníkov. Slovenskí vojaci tiež neradi odchádzali na práce do zahraničia. Transporty vojakov mali slúžiť ako nové a čerstvé doplnky do 1. a 2. TD pôsobiacich v Maďarsku a Taliansku. Z dobových dokumentov, najmä z pravidelných hlásení veliteľov rôt a čiat, badať, že najväčšia chorobnosť sa vyskytovala vždy tesne pred odchodom transportu za hranice štátu. Nikto, respektíve málokto tam chcel ísť dobrovoľne, a preto sa menný zoznam dával rozkazom. Takéto náhle „choroby“ sa nevyhýbali ani dôstojníkom. K odchodu boli preto prinútení ostrými trestami. Veliteľ III. PSS podplukovník V. Šupák vo svojich smerniciach vyslovene uvádza: „... Z dôstojníkov určených do transportu sa niektorí hlásili nemocnými, aby sa vyhli transportu. Takéto nemoce neuznávam, do transportu pôjdu v každom prípade, pri neuposlušnosti zakročím strážou. I keď bude chorý, pôjde ako chorý vo vagóne, kde bude lekár a chorí transportu. Veliteľ transportu týchto dôstojníkov zvlášť hlási veliteľovi 1. technickej divízie, že sa urobili chorými preto, aby sa vyhli povinnostiam. Okrem toho velitelia rôt podajú na týchto dôstojníkov trestné oznámenie ihneď...“<sup>93</sup> Na inom mieste uvádza, že lekári sami majú dbať na to, aby sa ich ordinovanie nezneužívalo, a že ich činí zodpovednými v tomto smere. „...V posudku lekára musí byť udaný druh choroby, nielen latinsky, ale i zrozumiteľne pre laika, pravdepodobná dĺžka choroby a stupeň veľkosti choroby, nakoniec či je chorý schopný služby v poli alebo len v zázemí alebo len na kancelársku službu...“<sup>94</sup> Rôzne prečiny, ako boli vyhýbanie sa službe, neuposlušnosť rozkazu, svojvoľné opustenie posádky, zbehnutie a podobne, boli také frekventované, že trestať všetkých, čo len krátkodobým väzením, bolo kontraproduktívne pre samotných veliteľov. Tresty pre dôstojníkov aj mužstvo sa tak často míňali účinkom, že i poľný prokurátor vracal trestné spisy späť k príslušnému veliteľovi PSS, aby „vec vybavil vo vlastnej pôsobnosti, pretože disciplinárne potrestanie považujem za dostačujúce“.<sup>95</sup> Dialo sa tak však iste aj pod vplyvom postupujúceho frontu.

Je iste na škodu, že z proveniencie samotného veliteľstva Technického zboru, pokiaľ je nám známe, sa nezachoval žiadny ucelený archívny fond či zbierka. Informácie o činnosti a organizácii technických jednotiek teda môžeme čerpať najmä z archívneho fondu Pionierska stavebná skupina III., uloženom vo Vojenskom historickom archíve v Bratislave, ktorý obsahuje denné rozkazy aj bežnú agendu danej PSS. Tiež sú v ňom uložené niektoré rozkazy veliteľa TZ. Bližšie informácie o pracovnej činnosti sa čiastkovo nachádzajú v archívnych fondoch rôznej proveniencie, uložených vo viacerých slovenských archívoch, a tiež v zachovaných spomienkach samotných príslušníkov Technického zboru.

<sup>93</sup> VHA Bratislava, f. PSS III., šk.3, spis č. 148/Dôv 1945 zo dňa 26. januára 1945.

<sup>94</sup> Tamže.

<sup>95</sup> VHA Bratislava, f. PSS III., šk.3, spis č. Pp-2074/1945-II vo veci vzdialenia sa príslušníka mužstva TZ od útvaru.

## M. BALCOVÁ: DAS TECHNISCHE KORPS UND SEINE ROLLE IN DEN KAMPFLÄTZEN DES ZWEITEN WELTKRIEGS

Dieser Beitrag thematisiert die Organisation des Technischen Korps des Ministeriums der nationalen Verteidigung der Slowakischen Republik. Beschrieben wird die Gliederung des Technischen Korps, dessen Entstehung im Dezember 1944 eine ausdrückliche Forderung der Regierung des nationalsozialistischen „dritten Reichs“ vorausging. Dem Befehlshaber des Korps, Obst. i Gst. Štefan Tatarko, waren insgesamt vier technische Divisionen unterstellt. Die Technischen Divisionen Nr. 1 und Nr. 2 waren im Ausland im Einsatz (in Ungarn und Italien) und Nr. 3 und Nr. 4 waren in der Slowakei tätig. In den Tätigkeitsbereich des Technischen Korps fiel auch die insgesamt fünfte Truppe – die Quarantänstation. Ihre Aufgabe bestand darin, die aus der deutschen Gefangenschaft zurückkehrenden Soldaten aufzufangen und sie nach einiger Zeit in den Arbeitsdienst im Korps wieder einzuordnen. Die Kommandantur des Technischen Korps hatte ihren Sitz in Bratislava. Zum Befehlshaber des Korps wurde am 20. Dezember 1944 der bereits erwähnte Obst. i Gst. Štefan Tatarko ernannt. Beide in der Slowakei eingesetzten Divisionen (Nr. 3 und Nr. 4) verfügte über vier Pionierbautrupps, die in jeweils zwei oder drei Bataillons gegliedert waren und diese ebenfalls in mehrere Pionierbaukompanien unterteilt waren. Die Kompanie bestand aus 18 bis 500 Mann. Der Großteil ihrer Arbeitszeit bestand aus manueller Arbeit unter Verwendung von Spitzhauen und Schaufeln, usw. Ihre Tätigkeit war durch die Forderungen der Wehrmachtführung bestimmt. Es handelte sich hierbei vor allem um den Bau von Verteidigungsanlagen an den Bergabhängen der Kleinkarpaten und dem Javorníky-Gebirge. Die Zusammensetzung der Angehörigen des Technischen Korps war äußerst vielfältig.

Die Ergänzung der Personalstärke erfolgte einerseits mittels Anwerbung von ehemaligen Angehörigen der Ostslowakischen Armee, die aus der Internierung zurückkamen, und andererseits durch Einberufung von einigen Jahrgängen der Reservemannschaft, d.h. Männer im Alter von über oder weniger als 40 Jahren. Personen, die von der Wehrmacht im Rahmen der sog. Pazifizierungsaktionen festgenommen wurden und Teilnehmer am Slowakischen Nationalaufstand, die den Aufruf der slowakischen Regierung betreffend Rückkehr zum Wehrdienst nicht befolgt haben, wurden ebenfalls in das Technische Korps eingegliedert. Sehr oft kam es auch zur Abkommandierung der Soldaten der Heimwehr (slow. Domobrana) zum Technischen Korps, des weiteren waren Verschiebungen von Truppen und Offizierskorpsangehörigen zwischen den Pionier- und Heimwehrruppen, oder auch Verschiebungen von Soldaten zwischen dem Slowakischen Arbeitsdienst (SPS) und der Heimwehr üblich. Als ein erhebliches Problem erwies sich die Fahnenflucht, die angesichts der immer näher rückenden Front kaum in den Griff zu bekommen war. Deswegen wurden die Befehlshaber der Divisionen angewiesen, alle fünf Tage Meldungen zu erstatten.

Die erste Technische Division war im Ausland im Einsatz. Sie war in Bauarbeiten in Ungarn und Rumänien eingesetzt. Nach dem Ausbruch des Slowakischen Nationalaufstandes im August 1944 wurden alle slowakischen Kampftruppen in der östlichen Slowakei und der Stab der 1. Technischen Division von der Wehrmacht entwaffnet. Slowakische Soldaten fürchteten sich vor dem Schicksal der deutschen Kriegsgefangenen und der Großteil von ihnen desertierte. Die restlichen Teile der dezimierten Division wurden in die nordöstlichen Gebiete Ungarns abtransportiert und hier zu Bauarbeiten eingesetzt. Im November 1944 erfolgte sogar ein Befehl, laut dem 10 % der Division erneut bewaffnet wurde. Die 2. Technische Division wurde weit weniger von den Folgen des Slowakischen Nationalaufstandes betroffen. Die hiesigen Soldaten von der Wehrmacht nicht entwaffnet. Außer der Befestigung der sog. Po-Linie (entlang des Flusses Po) wurden die Soldaten mit dem Bau und der Reparatur von beschädigten Bahnstrecken beauftragt. Die in Norditalien eingesetzten slowakischen Soldaten konnten gute Beziehungen zu den einheimischen italienischen Bewohnern anschießen. Die deutsche Armeeführung sah sich deswegen sehr oft zu

Truppenverlagerungen gezwungen. Diese führten in den Folge zu häufigen Desertionen und sorgten für viele Unruhen in den Reihen der Angehörigen des Technischen Korps. Im Frühling 1945 haben sich die Soldaten des 2. Technischen Korps dazu entschlossen, die italienischen Aufständischen zu unterstützen. Kurze Zeit später transformierte sich die Division unter Zustimmung der Alliierten Armeeführung zur 1. Tschechoslowakischen Division in Italien.

Der Beitrag präsentiert den Tätigkeitsbereich und Arbeitsinhalt von einzelnen technischen Divisionen, Baubataillons und Baukompanien, seit ihrer Entstehung bis zu ihrer Auflösung. Die Auflösung des Technischen Korps kam zeitlich zusammen mit dem Ende des Zweiten Weltkriegs und der Auflösung der selbstständigen Slowakischen Republik im Jahre 1945.